

H

Tijdschrift over de geschiedenis van
Heemstede en Bennebroek

eerlijk Heden

Jaargang 47 – winter 2020 – nummer 183

Prijs € 5,50

*Adriaan Pauw, de beroemdste forens van Heemstede
Is de Bennebroekse hofstede Nollenburg geheel verdwenen?
Ijsverkoop naast de Naald bij de Manpadslaan
Illustrator en tekenaar Jan Wiegman Het verdwenen
steegje aan de Heemstedse Kerklaan Opgezonden
naar Veenhuizen Indianen in Bennebroek
Julien Wolbers: voorvechter voor afschaffing slavernij
kwam uit Heemstede Ronald Huigen:
'De HVHB, dat zijn wij samen'*

Van den Putten ERA Makelaars en Taxateurs O.G.

actief in
deze regio
sinds
1956

Voor verkoop, aankoop, verhuur en taxaties.

Bronsteeweg 45 | 2101 AB Heemstede
023 - 528 54 12 | vandenputten@era.nl | www.vandenputten.com

v.d. Veldt timmertechneken

v.d. Veldt Timmertechneken

Voor al uw ramen, deuren en kozijnen

Crommelinbaan 71

2142 EX Cruquius

T 023-5283225

E contact@timmertechneken.nl

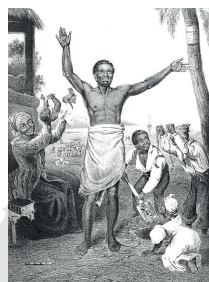
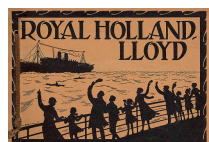
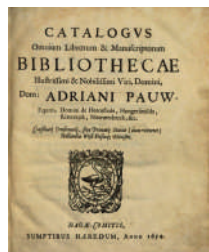
W www.timmertechneken.nl

FELIX HERENMODE

Binnendoor 11 – 2101 JV Heemstede

Inhoud

Adriaan Pauw, de beroemdste forens van Heemstede <i>Hillebrand de Lange</i>	3
Is de Bennebroekse hofstede Nollenburg geheel verdwenen? <i>Martin Bunnik</i>	11
IJsverkoop naast de Naald bij de Manpadslaan <i>Marloes van Buuren</i>	16
Illustrator en tekenaar Jan Wiegman (1884 - 1963) <i>Carla van der Stap</i>	18
Het verdwenen steegje aan de Heemstedse Kerklaan <i>Ellen Kerkvliet</i>	25
Opgezonden naar Veenhuizen <i>Anja Kroon</i>	27
Indianen in Bennebroek <i>Marloes van Buuren</i>	34
Julien Wolbers: voorvechter voor afschaffing slavernij kwam uit Heemstede <i>Marc de Bruijn</i>	38
Ronald Huigen: 'De HVHB, dat zijn wij samen' <i>Ellen Kerkvliet</i>	43
Van het bestuur	45
Illustratieverantwoording	52

Van de voorzitter

Een mooi jaar staat voor de deur

Allereerst wens ik u nog een gezond en gelukkig 2020. Na een turbulent einde van 2019 rondom het stemmen over de nieuwe Belvédère, staat 2020 in het teken van Adriaan Pauw en het herdenken van het beëindigen van de Tweede Wereldoorlog, 75 jaar geleden.

Adriaan Pauw, die in 1620 heer van Heemstede werd, heeft veel betekend voor Heemstede en Bennebroek. Hij zorgde onder meer voor het realiseren van zandvaarten in Heemstede en Bennebroek en stichtte de Oude Kerk en de Voorweg-school. In 2020, precies vierhonderd jaar later, viert Heemstede dat met tal van activiteiten (zie ook www.2020adriaanpauw.info).

Onze voorjaarstentoonstelling in het Pomphuis (opening 18 april) staat in het teken van de bevrijding in Heemstede en Bennebroek. De voorbereidingen zijn in volle gang.

Kortom, er staat ons weer een zeer interessant jaar te wachten waarin wij samen met u kunnen genieten van alle activiteiten die worden georganiseerd. Maar ook een jaar waarin wij scherp moeten zijn daar waar het gaat om het cultureel erfgoed in Heemstede en Bennebroek (zie ook blz. 46-47). Al onze vrijwilligers staan ook dit jaar weer klaar om deze belangrijke taak met passie en enthousiasme uit te voeren.

Ronald Huigen

Redactie HeerlijkHeden

Marloes van Buuren (eindredactie)
Martin Bunnik
Ellen Kerkvliet-van Holk
Anja Kroon-van Helden
Carla van der Stap
Redactieadres
Richard Holplein 10 / 2102 EP Heemstede
redactie@hv-hb.nl

Secretariaat en contact

Willem Jan Wiebosch
Eemlaan 5 / 2105 XA Heemstede
06-30234905 / secretaris@hv-hb.nl

Ledenadministratie en abonnementen

Alexander Koopman
Meijerslaan 14 / 2105 PC Heemstede
023-5290530 / administratie@hv-hb.nl

Bestuur HVHB

Ronald Huigen, voorzitter,
Willem Jan Wiebosch, secretaris
Alexander Koopman, penningmeester,
ledenadministratie
René Janus, karakterbehoud
Gerry Weijers-van Vugt,
evenementencommissie
Ellen Kerkvliet-van Holk,
redactie HeerlijkHeden
Louis Goulmy, commissie Pomphuis

Commissies HVHB

Commissie communicatie
Louis Goulmy (communicatie@hv-hb.nl)

Commissie karakterbehoud

René Janus
(karakterbehoud@hv-hb.nl)

Evenementencommissie

Gerry Weijers-van Vugt
(evenementen@hv-hb.nl)

Historische commissie

Ruud Bannink
(historischecommissie@hv-hb.nl)

Archiefcommissie

Anja Kroon
(archieff@hv-hb.nl)

Commissie Pomphuis

Louis Goulmy
(pomphuis@hv-hb.nl)

Voor meer informatie over de commissies,
zie www.hv-hb.nl > Wie we zijn > Commissies

Bestellen uitgaven HVHB (boeken en tijdschriften)

administratie@hv-hb.nl

Website

www.hv-hb.nl
Webmaster: Harry Opheikens
(webmaster@hv-hb.nl)

Vormgeving HeerlijkHeden

Peter Verwey Grafische Producties bv, Heemstede /
ilio Reclame, Hillegom

Drukwerk HeerlijkHeden

Ten Brink, Meppel

Afbeelding voorzijde omslag: uitsnede uit portret van
Adriaan Pauw als gezant in 1648 in Münster (zie blz.
3 e.v.).

© Historische Vereniging Heemstede-Bennebroek

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd of worden overgenomen zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Historische Vereniging Heemstede-Bennebroek (contact: redactie@hv-hb.nl).

Historische Vereniging Heemstede-Bennebroek

Doelstelling en activiteiten

Het bevorderen van kennis over en belangstelling voor de geschiedenis van Heemstede en Bennebroek en de zorg voor het karakterbehoud van hetgeen van historische, stedenbouwkundige, architectonische en/of landschappelijke betekenis is. De vereniging geeft het kwartaaltijdschrift HeerlijkHeden en historische publicaties uit, organiseert excursies, geeft lezingen, werkt mee aan de jaarlijkse Open Monumentendagen en is alert op de instandhouding van karakteristieke elementen in beide plaatsen.

Lidmaatschap en abonnementen

Aanmelding, opzegging en adreswijziging bij de ledenadministratie of via www.hv-hb.nl.

Het lidmaatschap loopt jaarlijks door, tenzij u schriftelijk opzegt vóór 1 november. De contributie is per 1 januari 2020 € 20,- per jaar (of zoveel meer als u zou willen geven), na ontvangst van een nota over te maken op NL03 INGB 0000 273506 (IBAN) t.n.v. Historische Vereniging Heemstede-Bennebroek. Buitenlandse leden betalen een toeslag vanwege de hogere verzendkosten. (Het BIC-nummer is: INGBNL2A.)

HeerlijkHeden

HeerlijkHeden verschijnt viermaal per jaar. De naam van het tijdschrift verwijst naar de heerlijkheden Heemstede en Bennebroek, die in de voorbije eeuwen onder het gezag van een ambachtsheer stonden. De H, twee keer als hoofdletter geschreven, geeft aan dat het ook 'heden' nog 'heerlijk' is in deze plaatsen te wonen. Het silhouet achter op het omslag en aan de binnenkant geeft van links naar rechts een aantal kenmerkende gebouwen van Bennebroek en Heemstede weer.

Adriaan Pauw, de beroemdste forens van Heemstede

Hillebrand de Lange

Heemstede en Bennebroek staan dit jaar in het teken van Adriaan Pauw, wellicht de grootste Heemstedenaar aller tijden. Het is dit jaar precies vierhonderd jaar geleden dat deze Amsterdamse koopman de heerlijkheid Heemstede kocht. Dat zal uitbundig gevierd worden. En terecht. Hij is voor Heemstede en Bennebroek van grote betekenis geweest.

▲ *Fragment uit de Nachtwacht van Rembrandt, met rechts Willem van Ruytenburgh, de zwager van Adriaan Pauw.*

Kapitein Frans Banning Cocq en luitenant Willem van Ruytenburgh staan prominent vooraan. De luitenant in het geel. De duurste plekken. Alleen de top van de Amsterdamse elite kon zich zo door Rembrandt laten afbeelden. De zus van luitenant Van

Ruytenburgh, Anna, was getrouwd met Adriaan Pauw. Een huwelijk binnen de rijke koopliedenfamilies. Zij vormden niet alleen de elite in de internationale handel, maar ook in het stadsbestuur en de Haagse politiek. Zij bezetten de bestuurszetels. Dat regelden ze allemaal

onderling. Adriaan Pauw bewoog zich in het centrum van de macht. In handelsmetropool Amsterdam, maar ook in Den Haag op het Binnenhof.

Het huwelijk met Anna van Ruytenburgh was zijn tweede huwelijk. Het werd in 1610 in de Oude Kerk van Amsterdam gesloten. Er kwamen zes kinderen uit voort, Pieter, Reinier, Anna, Gerard, Michiel en Adriaan. Pauw was in 1606 eerder gehuwd geweest met Anna Seys. Dit huwelijk duurde slechts één jaar en drie maanden. Toen overleed Anna. Uit dit huwelijk werd zijn zoon Nicolaas geboren.

▼ *Het Huis te Heemstede in al zijn glorie, compleet met Vredesbrug. In 1660 geschilderd door Gerrit Berckheyde (1638-1698).*

Heer van Heemstede

De Amsterdamse elite had geld vergaard met haar internationale handelsactiviteiten. Dat geld diende natuurlijk belegd te worden. In de eigen handelsondernemingen, maar ook in het bezit van heerlijkheden. Of in landaanwinning

door bedijking en inpoldering. Dat bezit moest niet alleen het nodige opbrengen, maar moest vooral ook het aanzien, de rijkdom en de macht van de familie uitstralen.

In 1620 kocht Adriaan Pauw de heerlijkheid Heemstede en Bennebroek, nu vierhonderd jaar geleden. Heemstede was vanuit Amsterdam gemakkelijk bereikbaar over het water. Zo'n heerlijkheid was een oud adellijk bezit dat in de middeleeuwen door de graven van Holland aan edelen werd uitgeleend. Die moesten dat namens de graaf besturen en er recht spreken. Er waren ook rechten aan dat bezit verbonden, zogenoemde heerlijke rechten. Die leverden geld op, bijvoorbeeld tolheffing, verpachten van ambten, jacht- en visrechten en accijnzen op producten. In ruil moest de edelman in tijden van oorlog met soldaten op de proppen komen om de graaf te helpen in de strijd. In de tijd van Adriaan Pauw had de oorlog totaal

andere vormen aangenomen. De taak van de edelen was achterhaald. Beroeps- en huurlingenlegers hadden de krijgstaken overgenomen. Het Amsterdamse geld vond een letterlijk fraaie bestemming in deze oude heerlijkheden. Ze werden nu privébezit van de handselelite. Het 'nieuwe geld' uit Amsterdam ging rollen.

Het 'Oude Slot'

Bij de koop van de heerlijkheid Heemstede hoorde uiteraard ook het versterkte *Huis te Heemstede*, dat op een strategische plek lag aan het Haarlemmermeer en aan de monding van het Spaarne. Wat we nu het 'Oude Slot' noemen is slechts een restant daarvan. Pauw trof het 'slot' aan in een staat waar hij niet blij mee was. Het diende een prestigeobject te worden. Hij verbouwde het tot een 'Huis' dat glorie en roem diende uit te stralen. Hij moest er mee voor de dag kunnen komen. Hij wilde er de Amsterdamse elite, ja zelfs koninklijke gasten met waardigheid en trots kunnen ontvangen. Een lustoord ook, waar hij de zomers op een aangename wijze zou kunnen doorbrengen.

Investeren

Bezit moet wat opleveren. Er dient in geïnvesteerd te worden. Het moet beheerd worden en vergt onderhoud. Je hebt met burens zoals Haarlem te maken met wie je in conflict kan komen. Je hebt met zandverstuivingen vanuit de duinen en met de woeste golfslag van het Haarlemmermeer te maken. Altijd stond

Pauw op de bres voor zijn nieuwverworven bezit. Hij bedijkte de Schouwbroekerpolder om die te beschermen tegen afkalving door het Haarlemmermeer.

Hij legde in Heemstede de Heeren-Zandvaart, de Blekersvaart en de Glippervaart aan en in Bennebroek de Rooheller Zandvaart. Het zand uit de nog onontgonnen wildernis tussen Binnenweg en Herenweg vond z'n weg naar de stadsuitbreiding van Amsterdam. De doorvaart van de zandschepen leverde tol op. Bovendien gaven de vaarten toegang tot nieuw opgerichte blekerijen, waarvan de bleekvelden werden verpacht.

Met de opleving van de Haarlemse linnenindustrie deelde ook de wijde omgeving van de stad in de bloei van deze nijverheid. De komst van vele Vlamingen na de inname van Antwerpen door het Spaanse leger in 1585 gaf een impuls aan het economische en culturele leven van Haarlem. Industriëlen, ambachtslieden en kunstenaars trokken in groten getale naar de Noordelijke Nederlanden. Haarlem profiteerde, na de misère van het beleg van 1572/1573, van deze Vlaamse invasie. En Adriaan Pauw profiteerde mee. Hij zag de kansen voor zijn pas verworven bezit. Het heldere duinwater uit de omgeving zorgde voor ideale omstandigheden en voor een onmisbare schakel in het arbeidsintensieve schoonmaakproces van het linnen.

Niet alleen de vaart, maar ook de nieuw aangelegde Heerenlaan, de huidige Kerklaan, leverde tol op. Bovendien wist Pauw de conflicten met Haarlem over de accijnzen op bier dat in de Hout getapt werd in zijn voordeel te beslechten.

▼ *De Rooheller Zandvaart in Bennebroek, 1622. Bij de vaart staat: 'De Heer Paeuw Heere van Heemstede Raet ende Pensionaris der stad Aemstelredam'. (Kaart: Balthasar Florisz. van Berckenrode, links – oost – het Haarlemmermeer, rechts – west – de 'Heemsteeder wech', nu Binnenweg.)*

▲ *Grote vergadering in de Ridderzaal van het Binnenhof, 1651.*

Kerk, pastorie en school

Kerkbezoek was onderdeel van het openbare leven. Godsdienst was geen privézaak zoals tegenwoordig, maar een maatschappelijk gebeuren. De bevolking van Heemstede/Bennebroek was overwegend nog katholiek, maar Adriaan Pauw was van de officiële godsdienst, van de Hervormde Kerk. De katholieken moesten zich maar zien te redden. In het openbare leven telden ze niet meer. Ze kerkten op de heerlijkheid Berckenrode en in Vogelenzang.

Sinds de oorlogshandelingen rondom het beleg van Haarlem in 1572/1573 was de Mariakerk in het centrum van het dorp Heemstede een ruïne. Op de fundamenten van deze verwoeste kapel bouwde Pauw een nieuwe kerk, de huidige Oude Kerk op het Wilhelminaplein. Het katholieke grondplan met koor en schip is nog altijd duidelijk zichtbaar.

Pauw maakte van zijn heerlijkheid een zelfstandige hervormde kerkelijke gemeente. Nu had hij het recht om ook een eigen predikant aan te stellen. Naast de kerk bouwde hij een pastorie. En aan de andere kant van de kerk, aan de Voorweg, een school. Die gaat door voor de oudste school van Nederland.

Raadpensionaris

Adriaan Pauw was raadpensionaris. Hij was daarmee de hoogste ambtenaar van de Republiek van de Zeven Provinciën. Zijn standplaats was Den Haag. Daar kwamen de afgevaardigden van die zeven provincies op het Binnenhof bij

► *Ook de intocht van Adriaan Pauw in Münster legde Gerard Terborch in 1646 vast. Op de achtergrond de stad Münster.*

elkaar om te vergaderen. Den Haag was zoiets als Brussel voor de Europese Unie. Adriaan Pauw was daar een soort van Ursula von der Leyen, de voorzitter van de Europese Commissie of een Charles Michel, de voorzitter van de Europese Raad van regeringsleiders. Von der Leyen en Michel zijn de hoogste ambtenaren van de Europese Unie. Zij zijn het gezicht van de Unie naar buiten toe. Zij ontvangen de internationale kopstukken.

Op basis van zijn ambt speelde Pauw een sleutelrol in de buitenlandse politiek van de Republiek. Hij heeft veel diplomatieke reizen gemaakt naar Kopenhagen, Parijs en Londen, de toenmalige centra van de macht. Hij verzorgde de correspondentie van de Republiek met de Europese vorstenhoven. Hij zat als een spin in het web van de internationale politiek. Hij kreeg het vaak aan de stok met stadhouder Frederik Hendrik. Die was vooral uit op militair succes in de voortgaande strijd tegen Spanje. Frederik Hendrik deed er bovendien alles aan om een koninklijke status op te bouwen en uit te stralen. Daar moesten Pauw en de Amsterdamse kooplieden helemaal niets van hebben.

De Vrede van Münster, 1648

Groot nieuws in de Republiek! Na jarenlange onderhandelingen in zowel Münster als Osnabrück werd er een Europese vrede gesloten. Eindelijk kwam er een einde aan de gewapende conflicten die het grootste deel van Europa in

Het bestaan van de Republiek werd nu officieel in een Europees verband in een verdrag erkend

hun greep hadden gehouden. Ook kwam er een eind aan de Tachtigjarige Oorlog tussen het Spaanse Rijk en de Republiek der Zeven Verenigde Provinciën.

Het bestaan van de Republiek werd nu officieel in een Europees verband in een verdrag erkend. Adriaan Pauw stond aan het hoofd van de onderhandelingsdelegatie namens de Staten-Generaal, de grootste diplomatieke missie in zijn lange loopbaan. Zijn lijfspreuk 'Patientia, pietate et pace' (door geduld, plichtsbetrachting en vrede), tegelijkertijd zijn levensmotto, visitekaartje en programma, vond in Münster z'n bekroning. Ter herinnering aan deze Vrede van Münster werd een luisterrijke toegangsbrug tot zijn Huis te Heemstede aangelegd, de Vredesbrug, Pons Pacis. Die ligt er nog altijd.

Om het belang van de onderhandelingen te benadrukken, arriveerde elke delegatie met een uitgebreid gevolg. De Franse delegatie telde maar liefst duizend leden. Adriaan Pauw was in Münster een van de weinige niet-edelen onder de aanwezigen. Ambassadeurs beschouwden zichzelf als pronkende pauwen die de grootsheid en de macht van hun land dienden uit te stralen. De relatief saaie verschijning van Pauw, naar Hollandse mode, contrasteerde dan ook met zijn eigen achternaam.

In het gevolg van de afvaardiging van de Republiek bevond zich de Zwolse schilder Gerard Terborch, als een soort persfotograaf. Hij heeft het plechtige moment van de ratificatie van het verdrag in de raadszaal van het stadhuis van Münster vastgelegd.

Verzamelaar van wapens, kunst en boeken

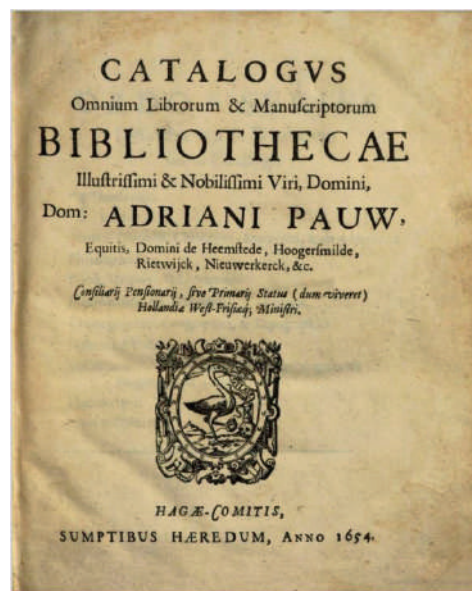
'Ridder Hadrianus Pauw, Heer van Heemstede, is onder geleerden en belangstellenden bekend om zijn beroemde bibliotheek, die de reputatie heeft één van de meest opmerkelijke in Europa te zijn om zijn verscheidenheid aan gedrukte boeken'. Aldus de Franse priester Louis Jacob in zijn 'Traité des plus belles bibliothèques' uit 1644. De 'Bibliotheca Heemstediana' kon dus blijkbaar concurreren met de Europese top onder de bibliotheken. In een halve eeuw van verzamelen heeft de bibliotheek

Pauw een uiterst kostbare collectie van 16.000 boeken bijeengebracht.

De bibliotheek was het privédoorn van de ambachtsheer-staatsman en was in de bovenvertrekken van zijn Heemstedse pronkslot ondergebracht.

Pauw schafte niet alleen eigentijdse werken aan, maar kocht ook antiquarische boeken uit vorige eeuwen en verzamelde een uitgebreide serie bijbels. Hij was ook een kaartenverzamelaar. Grote aardrijkskundige werken van Johan Blaeu, Gerard Mercator en Abraham Ortelius ontbraken niet. In 1641 werden door Leeghwater de eerste exemplaren van diens bekende 'Haerlemmer-Meer-Boeck', een soort draaiboek voor de bedijking en drooglegging van het Haarlemmermeer, aangeboden aan prins Frederik Hendrik en Adriaan Pauw. Talrijke kaarten zijn ook in opdracht van Pauw gemaakt, zoals die van Balthazar Floriszoon van Berckenrode.

▼ *De eerste tulpecatalogus ter wereld, 1612, Emmanuel Sweerts.*

▲ *Titelblad van de catalogus van de bibliotheek van Adriaan Pauw, 1654.*

De erfgenamen van Adriaan Pauw besloten na zijn dood om de rijke bibliotheek te verkopen en uit de opbrengst het te bouwen marmeren praalgraf in de kerk te bekostigen. Al binnen drie maanden na zijn overlijden is de 'Bibliotheca Heemstediana' ontmanteld en naar Den Haag overgebracht. Een gelukkige omstandigheid was dat er een veilingcatalogus was opgesteld. De boeken werden afzonderlijk bij opbod verkocht bij veilinghuis Hendrik de Swaef, gevestigd onder de galerij op het Binnenhof.

De Tulpomanie

De weerspiegeling van de rijkdom van Adriaan Pauw kwam niet alleen tot uitdrukking in zijn boekenverzameling. Hij was een kind van zijn tijd die zijn door de handel verworven kapitaal belegde in zijn heerlijkheden, maar vooral ook in zijn Slot. Hij trachtte de welstand van de Franse en Engelse aristocratie na te bootsen. Als zodanig is hij een prototype van het verschijnsel van de aristocratisering van de stedelijke regenten in de Republiek. De aanleg van een tuin met sier- en vruchtbomen en een tulpenbed pasten in deze mode. Om er een siertuin op na te houden moest men zeer vermo-

▲ *Grafmonument van Adriaan Pauw in de Oude Kerk in Heemstede. Bovenop het witmarmere grafmonument bevinden zich twee wenende engeltjes. Het is versierd met de familiewapens in het midden en met de wapens van zijn bezittingen aan de beide randen. Erbovenuit steekt een koperen tulp.*

gend zijn. Het was in feite een ‘verzameling’ van kostbaarheden. Tulpen behoorden tot de meest begeerde en duurste verzamel- en prestigeobjecten. De tulp had in zijn tijd een magische uitwerking op investeerders. De tulpenbollen kregen een waarde als geldbelegging. Dit leidde in de jaren dertig van de 17de eeuw tot de tulpenwindhandel ofwel tulpomanie. Er werden waanzinnige prijzen betaald voor een enkele tulpenbol. Rijke mensen zetten hun vermogen op het spel. In de herfst/winter van 1636-1637 liepen de prijzen enorm op. De catastrofe voltrok zich in februari 1637. De prijzen duikelden diep.

Het grafmonument van Adriaan Pauw

Adriaan Pauw stierf in 1653 in Den Haag. In opdracht van de erfgenamen is in het koor van de Oude Kerk in Heemstede een grafmonument voor hem en zijn

tweede echtgenote Anna van Ruytenburgh opgericht. Zijn vrouw was reeds in de kerk van Heemstede begraven. Onder de vloer van het koor bevindt zich de grafkelder. Hierin vonden ook kinderen en kleinkinderen van de echtelieden een laatste rustplaats. Er is dus echt sprake van een familiegraf.

Dat hij zich hier heeft laten begraven, zegt wel iets over de verknochtheid van Adriaan Pauw aan zijn heerlijkheid. Hij was immers afkomstig uit de Amsterdamse regentenklasse en heeft in Den Haag de hoogste treden van de politieke ladder beklommen. In zo’n situatie ligt een eervol graf in Amsterdam of Den Haag toch meer voor de hand.

Het grafmonument is gemaakt door de Amsterdamse architect en beeldhouwer Pieter de Keyser, zoon van de beroemde Hendrick de Keyser.

◀ Niet gesigneerd portret van Adriaan Pauw als gezant in 1648 in Münster, geschilderd naar een portret uit 1648 van Anselmus van Hulle of zijn assistent J.B. Floris (Nationalmuseum, Zweden).

Bronnen

H.W.J. Boer et al. (red. Hans Krol), *Adriaan Pauw (1585-1653) staatsman en ambachtsheer*, Heemstede 1985.

J.W. Groesbeek, *Heemstede in de historie*, Heemstede 1972.

Sam Segal, *De tulp verbeeld, Hollandse tulpenhandel in de 17de eeuw*, Amsterdam 1992.

Diederik Aten (red.), *Leeghwater en het Haarlemmermeer*, Edam 2009.

<https://ilibrariana.wordpress.com>

De erfenis

Na zijn dood werd het bezit van Adriaan Pauw verdeeld onder zijn twee zonen. Gerard werd Heer van Heemstede, Adriaan jr. van Bennebroek. Die regelde ook dat er in zijn heerlijkheid een eigen hervormde kerk kwam te staan, aan de Binnenweg in Bennebroek, en dat het een eigen hervormde gemeente werd. De beide heerlijkheden bleven bestaan tot de Franse tijd (1795-1813).

In 1809 werd het Slot aangekocht door

Jan Dolleman, schout en secretaris van Heemstede. Hij begon met de sloop van het kasteel. Na zijn overlijden voltooide zijn weduwe de sloop en verkocht de grond aan de vorige eigenaar. In de vorige eeuw werden de terreinen met opstallen verkocht aan de gemeente Heemstede. De gebouwen op het voorplein zijn gerestaureerd en dienen nu als locatie voor bruiloften, vergaderingen en evenementen.

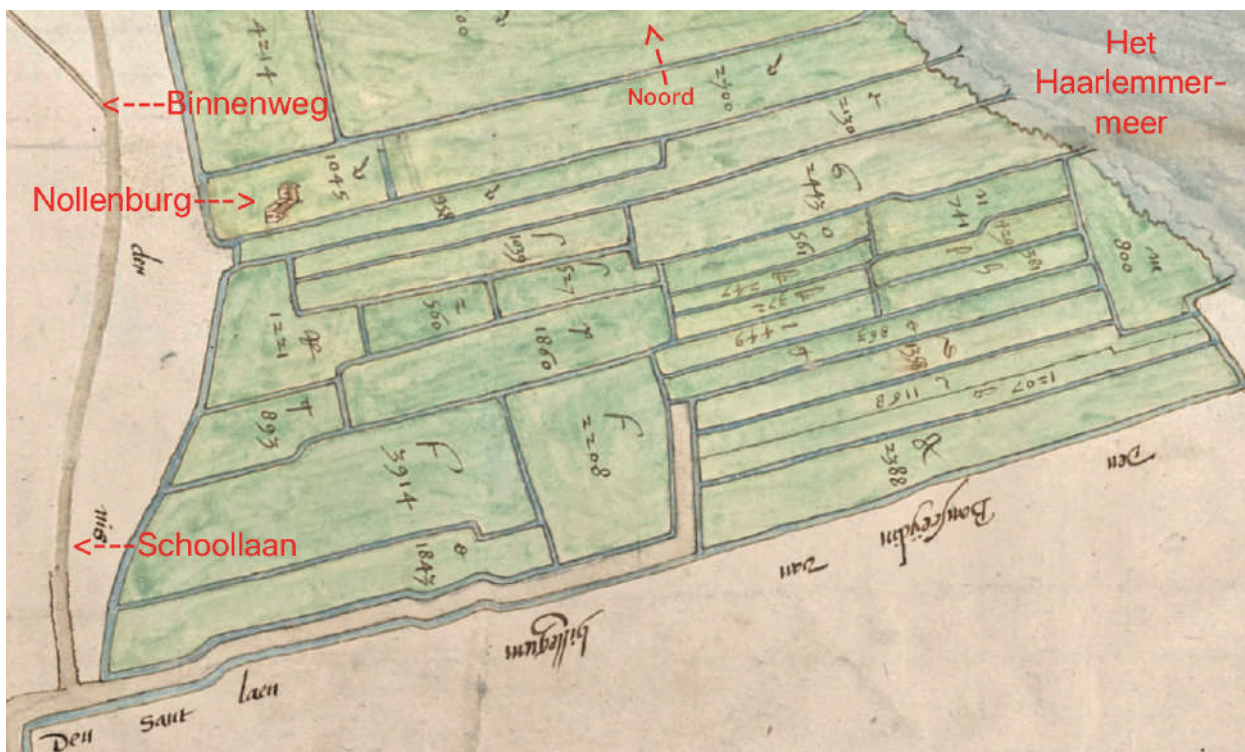
Koffie met HeerlijkHeden

Over Adriaan Pauw is uiteraard nog veel meer te vertellen. Er gaat dit jaar dan ook van alles gebeuren en wij wijden er een Koffie met HeerlijkHeden aan, met een presentatie van Hillebrand de Lange. Op woensdagmiddag 25 maart bent u welkom in het Pomphuis. Onze ruimte is beperkt dus is het noodzakelijk dat u zich van tevoren opgeeft. Wie 'zomaar spontaan' komt kan helaas niet worden toegelaten. Opgeven kan bij Ellen Kerkvliet, ellenkerkvliet@gmail.com. (Aanvang 14.00 uur, inloop vanaf 13.45 uur, graag niet eerder dan 13.45 uur komen.)

Is de Bennebroekse hofstede Nollenburg geheel verdwenen?

Martin Bunnik

De hofstede Nollenburg lag aan de noordwestzijde van de Roohellerzandvaart ter hoogte van de knik aan het einde van de Reek. Het was één van de oudste hofstedes in Bennebroek. Wat is er in de loop van de eeuwen met Nollenburg gebeurd en is de hofstede uit het straatbeeld van Bennebroek verdwenen zoals verondersteld wordt?

▲ Kaart van Bennebroek van de landmeter Pieter Bruinszoon uit 1596.

De hofstede Nollenburg (Nollenburch) wordt voor het eerst vermeld op de kaart uit 1589, gemaakt door landmeter Pieter Bruinszoon in opdracht van Vincent van Lockhorst, de ambachtsheer van Heemstede. Bennebroek, toen nog onderdeel van de heerlijkheid Heemstede, was in die tijd niet meer dan een ontgonnen veengebied aan de oostzijde van de Binnenweg/Schoollaan met enige akkers, weilanden, een paar blekerijen en hofstedes. Van een dorp was toen nog geen sprake.

Al genoemd in 1592

De naam Nollenburg houdt verband met het Middelnederlandse woord 'nolle', dat onder andere zandheuvel of hoogte betekent. Hierdoor mogen we veronderstellen dat Nollenburg gebouwd is op een zandheuveltje op de overgang van het veengebied met het duin, ongeveer 200 meter ten oosten van de Heemstederwech (nu Binnenweg). Dit veengebied is in de middeleeuwen ontstaan nadat het hoogveen afgegraven was voor de winning van turf. Vanaf de Heemstederwech was de hofstede goed

► *Nollenburg*, detail uit kaart van 1596.

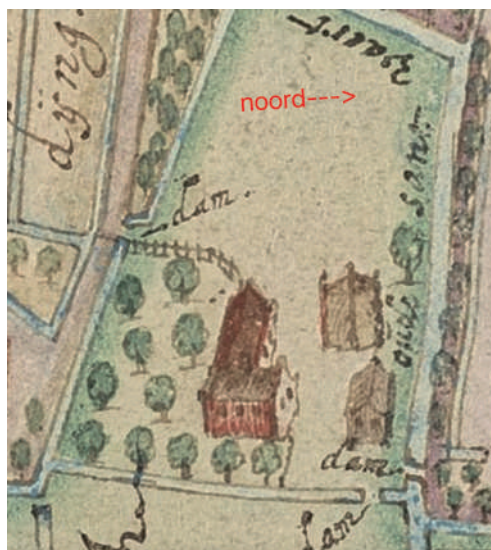
ler Zandvaart (nu Bennebroekervaart) lagen tussen de knik en het Haarlemmermeer.

Vincent van Lockhorst verpachtte de hofstede en omliggende gronden. In 1596 kwam *Nollenburg* na het overlijden van Vincent van Lockhorst in handen van zijn kleindochter Anna van Arkel. Er zijn geen historische tekeningen van *Nollenburg* gevonden maar op een kaart uit 1596 staat wel een huis getekend. Het is niet zeker of dit een waarheidsgetrouwe afbeelding is.

Agrarische bestemming

Nollenburg had een agrarische bestemming. Er zijn geen aanwijzingen gevonden dat de hofstede door rijke stedelingen gebruikt werd om in de zomer te genieten van de landelijke omgeving. We zien op de kaart van Balthasar Florisz. van Berckenrode uit 1622 een hooiberg naast de hofstede. Hieruit mogen we concluderen dat op de overgang van het duin met het veen sprake is geweest van veeteelt en van land- en tuinbouw. In 1603 heeft de schout van Heemstede een inspectie van alle teellanden in de ambachtsheerlijkheid laten uitvoeren waaruit bleek dat Pieter Cornelisz op *Nollenburg* ca. 50 roeden (700 m²) zomerrapen had gezaaid, die goed gedijden op de voedselrijke en vochtige grond.

bereikbaar en de Reek bestond toen nog niet. Ten noorden van *Nollenburg* lag de Oude Santvaert die doorliep tot nabij de Heemstederwech. Deze Zandsloot lag ongeveer op dezelfde plaats als de sloot die tegenwoordig achter de woningen aan de Reek te vinden is. De Rooheller Zandvaart was toen nog niet gegraven (zie *HeerlijkHeden* 182). Wanneer de hofstede gebouwd is, weten we niet. Het huis werd al genoemd op 13 november 1592 als ‘de hofstede van *Nollenburg*’ in het testament van vrouwe Anna van Arkel, die getrouwd was met Vincent van Lockhorst, heer van Heemstede en eigenaar van *Nollenburg*. In 1596 was *Nollenburg* drie morgen (2,5 ha) groot. Op een kaart uit 1630 zien we dat de landerijen aan de zuidzijde van de Roohel-

► *Nollenburg* omstreeks 1622, voor- en nadat de Rooheller Zandvaart gegraven is.

In 1607 werd de ambachtsheerlijkheid Heemstede verkocht aan Hendrik van Hovine die hierdoor de nieuwe eigenaar van *Nollenburg* werd. Na het overlijden van Hendrik van Hovine werd de ambachtsheerlijkheid in 1620 gekocht door ambachtsheer Adriaan Pauw voor 36.000 gulden. *Nollenburg* had inmiddels wel een nieuwe bewoner namelijk Cornelis Pieterzn., schepen van Heemstede. In 1622 werd de Rooheller Zandvaart gegraven en zo werd de landverbinding van de hofstede naar de landerijen ten oosten van *Nollenburg* onderbroken. Op de rechter kaart op blz. 12 zien we een bruggetje waarmee de verbinding naar de akkers hersteld werd. Dat bruggetje, dat in de knik van de Rooheller Zandvaart lag, werd ook gebruikt door de zanders die hun scheepjes vanaf de Reek naar het Haarlemmermeer moesten trekken.

Na het overlijden van Adriaan Pauw in 1653 kwam *Nollenburg* in bezit van dochter Anna Pauw en haar echtgenoot jonkheer Servaas van Panhuys. In 1664 kocht Anna Pauw de buitenplaats Middendorp en werd *Nollenburg* verkocht aan de timmerman Huig Reierszn die in de voorgaande jaren een groot deel van de Reek gebouwd had. Volgens historicus J.W. van Groesbeek was aan het einde van de 17de eeuw de glorie van *Nollenburg* voorbij. Stukken grond die bij *Nollenburg* hoorden, werden verkocht of in erfpacht uitgegeven.

Katholieke schaalvaders

In het begin van de 18de eeuw was Johannes Sebel, lidmaat van de Nederlands-hervormde kerk, eigenaar van *Nollenburg*. Hij verhuurde *Nollenburg* in vijf delen die jaarlijks 72 gulden aan huur opbrachten. Uit een aantekening in het belastingkohier van 1730 blijkt dat *Nollenburg* in vervallen staat verkeerde en slechts weinig waarde had. Na het overlijden van Johannes Sebel in 1749 werden vier delen van *Nollenburg* openbaar verkocht in herberg De Geleerde Man voor een totaalbedrag van 396 gulden. Het vijfde deel was niet bij de

koop inbegrepen. In 1797 werd een deel van *Nollenburg* gekocht door de katholieke armmeesters, ook wel schaalvaders genoemd. Deze schaalvaders gingen iedere twee maanden met een collecteschaal langs de huizen van de katholieke inwoners om geld in te zamelen voor de katholieke armen. Zij beoordeelden wie voor bijstand uit de schaal in aanmerking kwamen. Met de koop van een deel van *Nollenburg* kregen de schaalvaders de beschikking over een huis voor katholieke armen die geen eigen woonruimte hadden.

Precieze ligging

Waar *Nollenburg* exact lag, vinden we op de kadastrale kaart van 1914. We zien een samenstel van aan elkaar gebouwde objecten. In de 19de eeuw werden de vier geel gekleurde woningen toegeschreven aan de het rooms-katholieke armbestuur en het meest westelijke deel (rood), aan timmerman Jan van Muijen.

▲ Detail van de bewerkte kadastrale kaart van 1914.

Reek 28 tot 31

Drie van de vier woningen die toebehoorden aan het katholieke armbestuur hadden elk een oppervlakte van slechts 27 m² waar de bewoners moesten wonen, koken en slapen. De vierde was wat groter, namelijk 49 m². De huisjes met zolder waren zeer eenvoudig. Omstreeks 1877 werden Reek 28, 29, 30 en 31 (huisnummers uit stratenboek van 1930) door het katholieke armbestuur van de

► *Ca. 1935. Links Reek 27 met de heer en mevrouw Van der Aar, rechts Reek 28 met bewoonster mevrouw de Groot.*

hand gedaan. Na enkele tussenpersonen kwamen de vier huisjes met erf in bezit van tuinder-bloemist Anthonius van der Aar, die samen met twee broers, al in 1898 eigenaar was van het meest westelijke deel van het complex, Reek 27. Hierdoor kwamen alle vijf de huisjes met erf weer in bezit van één eigenaar. De vier huisjes werden verhuurd, maar verkeerden in slechte staat en in 1939 werden Reek 29 en 30 onbewoonbaar verklaard en omstreeks 1942 werden de vier huisjes gesloopt.

Reek 27

In het begin van de 20ste eeuw werd alleen de benedenverdieping, die slechts 48 m² groot was, bewoond. In de winter waaide de sneeuw tussen de pannen door en kleurde de hele zolder wit. De bouwkundige staat van Reek 27 was verontrustend. In de loop van de vorige eeuw is het huis geheel gerenoveerd door Piet van der Aar, zoon van Anthonius. Zo zijn er slaapkamers op de zolderverdieping gekomen en constructieve versterkingen aangebracht. Ook de huidige

► *Reek 27, na de sloop van Reek 28 t/m 31.*

► Reek 27, zomer 2019.

bewoners hebben allerlei voorzieningen aangebracht om de woning aan de moderne eisen van wooncomfort te laten voldoen.

Bestaat Nollenburg nog?

Historicus Maarten van Bourgondiën schrijft in zijn artikel 'Nollenburg, het verhaal van een verdwenen hofstede', gepubliceerd in *HeerlijkHeden* 127, 128 en 129 dat de gebouwen in de tweede helft van de 19de eeuw gesloopt zijn, maar hij heeft niet kunnen vaststellen wanneer *Nollenburg* uit het Bennebroekse straatbeeld verdwenen is. Maar als we de kadastrale kaarten en leggers bestuderen, zien we dat de configuratie van vijf woningen tussen 1820 tot 1942 niet veel veranderd is. Wel zijn een paar panden iets vergroot.

We mogen aannemen dat het complex van vijf woningen op de kadastrale kaarten ooit *Nollenburg* was en dat het grootste deel van de hofstede omstreeks 1942 uit het straatbeeld verdwenen is. Maar het westelijk deel van *Nollenburg* (Reek 27) bestaat nog steeds. De bouwstijl van dit huisje kwam honderden jaren geleden al voor in Kennemerland. Veelal waren het boerenwoningen of

daglonerswoningen. Verder zijn er aanwijzingen dat de muren gemetseld zijn met een kalkmortel en niet met een cementmortel. Cementmortel is een bouw materiaal dat pas na 1900 gebruikt werd bij het metselwerk van woningen.

Het is niet 100% zeker dat Reek 27 ruim vierhonderd jaar oud is. In de loop van vier eeuwen kan er veel gebeurd zijn, zaken die in de beschikbare archieven niet te vinden zijn. Een bouwkundig onderzoek zou meer duidelijkheid kunnen geven.

Bronnen

Maarten van Bourgondiën, 'Nollenburg, het verhaal van een verdwenen hofstede', in: *HeerlijkHeden* 127, 128, 129, 2006.
J.W. van Groesbeek, *Bennebroek, beeld van een dorpsgemeenschap*, 1982.
www.rijnland.net (kaarten)
<https://noord-hollandsarchief.nl> (kaarten)
www.kadaster.nl

Met dank aan Kees van der Aar en Hans Dammers.

Ijsverkoop naast de Naald bij de Manpadslaan

Marloes van Buuren

In november 2019 wees Raymond Hensgens van Galerie Nieuw Schoten uit Haarlem ons op een aquarel van Huib de Ru. Grappig genoeg is het niet de Naald die het eerste opvalt maar juist het niet meer bestaande huisje ernaast.

▲ *Huib de Ru, gemengde techniek op papier, 36 x 29 cm, niet gedateerd.*

Intrigerend, dat huisje. Was het een wachthokje voor de bus? Nee, daar lijkt het toch niet echt op. En wanneer stond het daar? Het Noord-Hollands Archief blijkt in de collectie één afbeelding te hebben waar het huisje op staat,

een foto uit 1940. Werden er soms in het bollenseizoen bloemen en bollen verkocht? Nee, dat was het ook niet. Na enig zoeken blijkt dat het een huisje was waar de wandelaar, fietser of enkele automobilist een ijsje, limonade of snoep kon kopen.

In de jaren 1933, 1934 en 1937 zijn de in Heemstede verpachte standplaatsen steeds in april keurig in *Haarlems Dagblad* gepubliceerd. In andere jaren zal het niet veel anders gegaan zijn. Ijs was op die standplaatsen het meest verkochte artikel. Je kon in 1933 een ijsje kopen op de Molenbrug in Groenendaal, op de Glipperweg bij de zwemvijver en bij de ingang van Groenendaal, op de Prinsenlaan, bij de spoorwegovergang op de Zandvoortselaan, west- en oostkant, op de Herenweg hoek Lanckhorstlaan en hoek Manpadslaan en op het Wilhelminaplein. Bij de ingang van Groenendaal en op de Molenbrug

werden ook fruit, chocola en suikerwerk verkocht en je kon er foto's laten maken.

De pachtprizen logen er niet om. Vooral Groenendaal was duur. De firma W. Vijzelaar en zoon betaalde in 1934 voor ijsverkoop bij de Molenbrug maar liefst

▲ De Naald in 1940, met op de achtergrond de kiosk.

576 gulden en voor de ingang van Groenendaal op de Glipperweg 502 gulden. Er moesten heel wat ijsjes geschept worden voor er iets verdiend werd, zou je zo denken. Maar het zal wel lucratief geweest zijn. En vanaf 1934 waren de houders van vaste standplaatsen beschermd tegen de concurrentie van losse venters. De gemeente verbood de verkoop van ijs, snoep, limonade, bier en rookwaren langs de weg zonder schriftelijke vergunning.

▼ Eerste
Heemsteedsche
Courant, april 1937.

De plek op de hoek van de Manpadslaan was in 1934 verpacht aan de firma H. Th. Van Looij uit Haarlem voor 125 gulden. De nogal afgelegen ‘consumptientent’ werd ’s nachts wel eens opengebroken. In 1937 werd een 18-jarige dader in de kraag gevat met twee flesjes melk en één flesje limonade. In 1938 kwamen twee zwervers uit Utrecht en Den Haag niet verder dan het buiten zetten van een doos nogablokken.

Huib de Ru

Huibert Bernardus Wilhelmus de Ru (1902-1980) is in Heemstede vooral bekend van zijn werk samen met Nico Schrier (Atelier De Vonk): de glas-inloodramen van de Kleine Vermaning in de Postlaan, ramen voor gebouwen op de Flora van 1935 en in diverse woonhuizen. (Zie Ellen Kerkvliet, ‘De glas-inloodramen van Atelier De Vonk’, *HeerlijkHeden* 170, 2016).

Veel meer over de veelzijdige De Ru is o.a. te lezen op <https://docplayer.nl>: Hans Vogelesang, *Huib de Ru, Haarlemse sierkunstenaar, glazenier, schilder en tekenaar*.

GUNNING STANDPLAATSEN VOOR CONSUMPTIE-ARTIKELEN.

De standplaatsen voor de verkoop van ijs, fruit, chocolade en andere consumptie-artikelen zijn door B. en W. toegewezen als volgt:

Standplaats 1, Molenbrug: Firma W. Vijzelaar & Zn.

Standplaats 2: Wed. H. Rison.

Standplaats 3, Glipperweg bij de zwemvijvers: V.A.M.I.

Standplaats 4, Glipperweg bij de Prinsenlaan: Melkinrichting „Bronstee”.

Standplaats 5 en 6, Glipperweg, ingang Groenendaal: Fa. W. Vijzelaar & Zn. (ijs) en G. Diependaal (fruit, enz.).

Standplaats 7, Zandvoortschelaan Westzijde spoorbaan: Fa. W. Vijzelaar & Zn.

Standplaats 8, Heerenweg, hoek Lanckhorstlaan: V.A.M.I.

Standplaats 9, Heerenweg, hoek Manpadslaan: Fa. W. Vijzelaar & Zn.

▲ Groenendaal bleef en blijft een aantrekkelijke plek om ijs te verkopen. Dit is in 1994 de ijskar van Angelone Geppino uit Hoofddorp.

Illustrator en tekenaar Jan Wiegman

Carla van der Stap

Jan Wiegman woonde en werkte het grootste deel van zijn leven in Heemstede. Hij leverde in de eerste helft van de 20ste eeuw ontelbare illustraties voor kinderboeken, evenals boekbandontwerpen. Hij was sterk in silhouettekenen maar ook maakte hij reclameontwerpen zoals het bekende Droste-mannetje in Haarlem. In artistiek opzicht kan hij vergeleken worden met grote namen van illustratoren als Cornelis Jetses en Rie Cramer.

Johannes Petrus Antonius Wiegman (1884-1963) werd in Zwolle geboren als oudste van een gezin met vijf kinderen. Vader was hoofdonderwijzer van een lagere school in Zwolle en later in Spierdijk. Jan stamt uit een kunstzinnig

▲ Jan Wiegman thuis in Heemstede aan zijn bureau.

gezin. Zijn twee broers Piet en Matthieu hebben niet alleen in Nederland maar ook internationaal bekendheid verworven als kunstschilders van de Bergense school. Zij konden een kunstopleiding volgen maar voor Jan, als oudste, was

destijds geen geld voor een studie. Hij moest als dertienjarige gaan werken en begon bij het fotografisch atelier van de Nederlandse Gist- en Spiritusfabrieken in Delft. Wegens reorganisatie werd hij overgeplaatst naar een afdeling die de afhandeling deed van zakencorrespondentie. Het verhaal gaat dat hij de zakenbrieven die verstuurd werden regelmatig voorzag van vrolijke poppetjes en kabouters en dat was voor de werkgever een reden om hem te ontslaan. Zijn twee volgende functies mogen wel een gouden greep genoemd worden. De eerste baan was bij de nog steeds bestaande boekhandel en uitgeverij Stumpel in Hoorn. Hier leerde hij gedurende twee jaar alles over het typografische vak en maakte hij kennis met het ontwerpen van boeken. Op zeventienjarige leeftijd, toen zijn vader en moeder met het gezin door omstandigheden naar Amsterdam verhuisden, kon Jan als assistent beginnen bij de gerenommeerde kunsthandel Buffa en Zonen in de Kalverstraat. Gedurende de elf jaar dat hij hier werkte, kwam hij in aanraking met kunstenaars, onder andere van de Haagse school zoals Jozef Israëls, de gebroeders Maris en Jan Sluijters. Deze laatste zou hem introduceren bij uitgeverij Meulenhoff. In deze periode nam Jan Wiegman korte tijd tekenles bij Tjeerd Bottema, ook een tekenaar-illustrator van onder andere kinderboeken.

De eerste prenten van Wiegman werden afgedrukt in het satirische weekblad

▲ Ontwerp bandomslag en illustraties
Jan Wiegman, tweede druk 1919.

De ware Jacob. In 1906 maakte hij zijn eerste officiële kinderboekenillustratie voor het kindere-weekblad *De Echo*. Vervolgens had hij een vaste kinder-rubriek in verschillende dagbladen en werd zijn werk-veld steeds groter. Sinds zijn 27ste jaar werkte hij volledig als illustrator.

In 1913 trouwde hij en in 1916 vestigde Wiegman zich vanuit Amsterdam met zijn vrouw Gijsberta Brugge-meijer en kinderen in Heemstede aan de Voorweg. Het gezin bestond uit negen kinderen, waaronder zoon

Piet die ook kunstzinnig was aangelegd. Hij kreeg kunstonderwijs van zijn vader en werd op zijn beurt een verdienstelijk kunstenaar, die ook nog aan bod zal komen in een volgende *HeerlijkHeden*.

Grote productie

Zo langzamerhand kreeg Wiegman steeds meer opdrachten van zowel nationale als internationale uitgeverijen en dat raakte in de jaren twintig in een stroomversnelling. Wiegman had de tijd mee: in die jaren werden jongens- en meisjesboeken steeds meer voorzien van illustraties.

Ook kranten begonnen strips te maken voor kinderen. Het kindertijdschrift *Zonneschijn* verscheen voor het eerst in 1924, met bekende illustratoren als Rie Cramer, Anton Pieck, George van Raemdonck, Freddie Langerer en Jan Wiegman. Voor grote uitgeverijen als Meulenhoff, Malmberg, Van Goor, Mulder en Zoon, en niet te vergeten

Kluitman, de speciale uitgeverij van kinderboeken, maakte Wiegman illustraties en boekomslagen. In totaal werkte hij wel voor zo'n zestig uitgeverijen.

Daarnaast verschenen ook tekeningen, handelsdrukwerk en stripverhaaltjes van zijn hand. Dagbladen als *De Telegraaf*, het *Algemeen Handelsblad*, en weekbladen als de *Katholieke Illustratie* en diverse kindertijdschriften voorzag hij dagelijks of wekelijks van zijn tekenwerk c.q. cartoons. Vanwege zijn katholieke achtergrond werd hij veel gevraagd door de katholieke uitgeverijen.

De productiedruk was in die jaren groot, zelfs zo groot, dat Wiegman collega-tekenaar en -illustrator Anton Pieck, die destijds op het Nicolaas Beetsplein woonde, vroeg hem te helpen. Ondanks zijn grote productie was het financieel geen vetpot voor het gezin. Bovendien had Wiegman regelmatig last van een depressie. Het is bewonderenswaardig hoe hij op zijn beperkte werkplek in de voorkamer, met de gesloten schuifdeuren, zat te tekenen. De negen kinderen dartelden daarlangs.

Om een indruk te geven waaraan Wiegman zoal gewerkt heeft, volgt hier een greep uit zijn productie. In de jaren twintig maakte hij voor de Azijnfabriek De Haas in Haarlem zeven sprookjes-albums onder de naam *Sprookjesboeken van Vader de Haas*, naverteld door Felix Ortt.

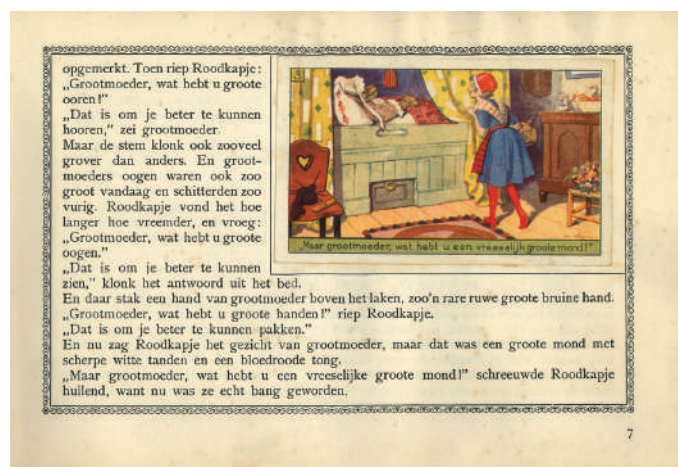
Hij voorzag de sprookjes van Andersen van prachtige illustraties

Hij voorzag de sprookjes van Andersen van prachtige illustraties. En in 1915 verscheen een uitgave van *De gelaarsde kat* (Charles Perrault) in samenwerking met zijn broer Matthieu. Jan maakte de silhouetten en Matthieu alle andere versieringen op de bladzijden en op de bandomslag.

In 1926 illustreerde en bewerkte Jan

▲ Het eerste boekje van de Sprookjesboeken van Vader Haas.

▲ De plaatjes voor de Sprookjesboeken van Vader Haas spaarde je bij producten van Haas' Azijnfabrieken en moest je zelf inplakken. Roodkapje aan het bed bij 'grootmoeder'.

Wiegman de sprookjes van Wilhelm Hauff en ontwierp hij ook de bandomslag. In 1936 verzorgde hij voor *Alleen op de wereld* van Hector Malot de silhouettekeningen en de bandomslag. Ook een bewerking van Don Quichot is van zijn hand.

Hij schreef en bewerkte in een aantal gevallen de teksten voor boeken en boekjes en voorzag ze daarbij van illustraties, bijvoorbeeld uitgaven met kinderrijmpjes en versjes en in 1941 de *Fabels* van Jean de la Fontaine.

Voor lesboekjes en leesboekjes voor lagere scholen (basisscholen) was hij een veelgevraagd tekenaar.

Wiegman heeft in zijn leven een gigantische hoeveelheid reclameontwerpen, illustraties en tekenwerk geleverd. Veel bibliotheken en musea zijn in het bezit van zijn boeken, tekeningen en reclameobjecten. Het Noord-Hollands Archief heeft honderden boeken met werk van Jan Wiegman, het Frans Halsmuseum twintig van zijn tekeningen en het Rotterdam Museum enige van zijn Droste-reclameobjecten.

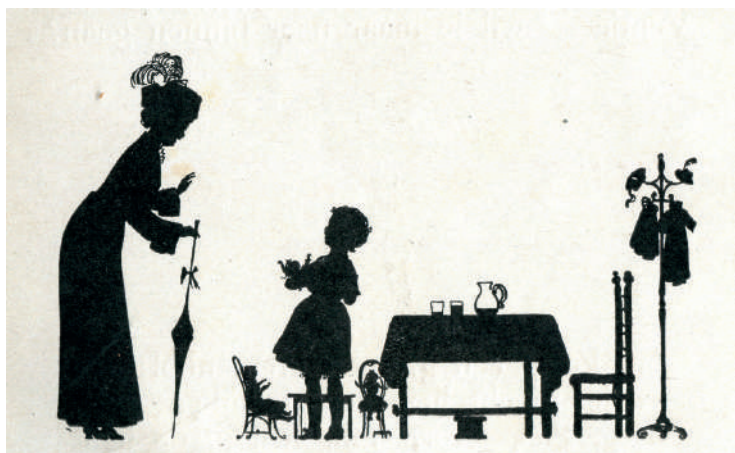
► In *De Gelaarsde Kat* (1915) zijn de silhouetten van Jan Wiegman en het bandontwerp en versieringen van zijn broer Matthieu.

Illustrator

Het illustratorschap vereist dienstbaarheid en vooral bij kinderboeken is inlevingsvermogen van groot belang. Het karakter van Wiegman paste hier goed bij; de kunstenaar werd omschreven als een aimabel man. De bedoeling was dat de illustraties zodanig werkten dat de fantasie van kinderen geprikkeld werd. Dat laatste zal hem niet veel moeite gekost hebben met dagelijks zoveel kinderen om zich heen. Zijn illustraties zijn voornamelijk lichtvoetig, grappig en knus. Dat leverde hem ook wel de kritiek op van conservatisme of oubolligheid. Het is overigens bekend dat Wiegman de nieuwe richtingen in de schilderkunst moeilijk kon aanvaarden.

Een meester in silhouettekenen wordt Wiegman wel genoemd. Liefkozend

▲ *Silhouetjes uit 'Rijmpjes bij zwartjes' (1916, teksten A. Abramsz).*

werden deze tekeningen ook wel zwartjes genoemd. Ook maakte hij wel witjes met een wit silhouet tegen een donkere achtergrond. Hij liet de karakteristieken van de figuren spreken door middel van kleine details in kleding, houding of haardracht.

Het werk van illustratoren werd vroeger veelal niet gesigneerd zodat veel van hun werk onbekend bleef. Bertus Aafjes, de schrijver waar Jan Wiegman ook wel mee samenwerkte, zei over Jan Wiegman en zijn bekendheid: 'U kent hem (van zijn plaatjes), ook al kent u hem niet'.

KZOD - De Waagspelers

Wiegman was gedurende veertig jaar bestuurslid van de Haarlemse Kunstenaarsvereniging Kunst Zij Ons Doel. Als silhouettenspecialist vervulde hij een grote rol bij De Waagspelers, een club van kunstenaars die met groot

succes schimmenspel en opvoerden met grote uitgeknipte silhouetvormen. Het was een mix van stripverhaal en theater, voorzien van muziek en gesproken woord. Dit speelde zich af in de jaren twintig van de vorige eeuw in het Waaggebouw aan het Spaarne in Haarlem. Jan Wiegman schreef en tekende voor dit gezelschap en bedacht en ontwierp onder andere een humoristisch schimmenspel over het Huis van Oranje.

In 1933, toen het slecht ging met de economie, organiseerden de kunstenaars een crisisfeest: ze lieten zich er niet onder krijgen. Onderdeel was een kunstveiling waarbij Wiegman de veilingmeester was en dat werd een daverend succes. Later dat jaar raakte Wiegman door een ernstig ongeval zodanig gewond dat hij een jaar uit de running was. Om het gezin financieel bij te staan, organiseerden zijn vrienden van de KZOD een loterij van kunstwerken.

In de loop van zijn lidmaatschap gaf Wiegman er lezingen over diverse kunstonderwerpen, onder andere over

▲ *Jan Wiegman tekende bij 'Kunst Zij Ons Doel' in 1932 een tekenavond in de Waag.*

▲ Wiegman's ontwerp van het Drostemannetje uit 1923. Het werd in 1930 gestileerd door A.M. Cassandre.

de periode dat hij bij kunsthandel Buffa werkte. Hij pleitte bij deze gelegenheid voor een bevoegd deskundige op het gebied van de kunst in de volksvertegenwoordiging. In 1954 werd Wiegman tot erelid van KZOD benoemd.

Van alle markten thuis

Niet alleen leverde Wiegman illustratiewerk, ook op andere gebieden liet hij zich niet onbetuigd. De landelijk bekend geworden reclame van het Drostemannetje (het 'pastillemannetje') voor de Haarlemse Droste cacao-fabriek ontwierp hij in 1923. Later zou zijn ontwerp meer gestileerd worden door A.M. Cassandre. Wiegman maakte ook andere reclameontwerpen voor Droste, zoals voor blikken en een spaarpot. In 1928 ontwierp hij een Droste spaarautomaat.

Voor de scheepvaartmaatschappij Royal Holland Lloyd ontwierp hij een uitgebreide folder.

Op twaalf postkaarten uit 1915, getiteld De aanval, liet Wiegman in silhouetkunst zijn visie op de Eerste Wereldoorlog zien.

In 1920 ontwierp hij de familie Schuddebol. Dat waren gekleurde papieren trekkoppen die uitgeknipt moesten worden en waarbij de hoofden verwisseld konden worden (o.a. in bezit van het Amsterdam Museum).

Wiegman heeft zich ook nog op cartografisch gebied gewaagd: in 1934/1935 maakte hij een schoolkaart van Haarlem en kleurde die met de hand in. Hier zijn ook art-deco-stijlkenmerken te zien. Ook maakte hij een Economische Kaart van Nederland, in samenwerking met de Heemstedse boekhandel Pistorius, waar hij ook een paar keer zijn werk mocht exposeren.

Naast dit alles gaf hij van 1927 tot 1934 les bij de avondopleiding van de Rijksacademie van Beeldende Kunsten in Amsterdam, onder andere aan Jan Everts die later een bekend glasschilder en aquarellist zou worden. Op latere leeftijd heeft Wiegman ook tekenles gegeven in diverse bejaardentehuizen in Heemstede en omgeving.

▲ Droste Spaarautomaat, collectie Rotterdam Museum.

▲ Brochure voor Royal Holland Lloyd.

In Heemstede's belang

Het gezin woonde vanaf 1916 in Heemstede, eerst op de Voorweg, daarna op nog vier adressen. Van 1921 tot 1927 had Wiegman zitting in het bestuur van de Woningbouwvereniging Heemstede's Belang. Verder was hij alom aanwezig in het Heemstedse maatschappelijk leven (zie kader).

In de Tweede Wereldoorlog kreeg hij een betrekking bij het distributiekantoor in de Meerlhorst aan de Van Merlenlaan. Zijn tekenkwaliteiten kwamen goed van pas toen hij in Heemstede samen met anderen werkte aan het vervalsen van persoonsbewijzen.

Zijn hele leven tekende of schilderde hij portretten, ook van artiesten die optraden in het Minervatheater, zoals Wim Kan. Die portretten verschenen vervolgens in de kranten. Na de bevrijding portretteerde hij Canadese soldaten in ruil voor sigaretten.

In 1984, het honderdste geboortjaar van Wiegman, eerde Hans Krol, destijds directeur van de Heemstedse bibliotheek, de kunstenaar met een tentoonstelling in de bibliotheek. Daarbij verscheen een herdenkingsuitgave van zijn werk. In hetzelfde jaar werd Wiegman postuum geëerd met een laan die naar hem genoemd werd: de Jan Wiegmanlaan in het Blekersvaartgebied.

Een greep uit het vele dat Jan Wiegman in Heemstede deed

- 1922: illustraties in het album bij het 25-jarig jubileum van huisarts Colenbrander
- 1922: ontwerp vaandel Rooms-Katholieke Vrouwenbond
- 1923: ontwerp van kostuums en kasteeldecor voor een historisch schouwspel, het bezoek van de Engelse vorstin aan Adriaan Pauw in 1642
- 1923 e.v. : actief lid van het Comité Koninginnedag.
- 1925: Flora, ontwerp van versieringen in de Valkenburgerlaan en Molenwerfslaan
- 1926: aanmeldingen voor activiteiten bij het bloemencorso op Koninginnedag bij Wiegman
- Jaren dertig en veertig: ontspanningsmiddagen voor werklozen in het RK Verenigingsgebouw met humoristische (snel)tekeningen
- 1935: Flora, ontwerp van monumentale lichtmastversieringen op de toegangs- en doorgaande wegen van Heemstede
- 1935: omslag voor de gemeentegids van Heemstede en Bennebroek
- 1936: ter gelegenheid van het huwelijk van Juliana en Bernhard ontwerp van een pagode op het Nicolaas Beetsplein, versierd met 104 rood/wit/blauwe lampions
- 1937: voor de Wereldjamboree getekende reclames en portretten van de aanwezige internationale jeugd
- 1938: ontwerp gedenkteken 40-jarig regeringsjubileum Wilhelmina
- 1938: ontwerp van kostuums voor een historisch-allegorische optocht; alle scholen van Heemstede deden mee
- 1938: middagen bij speeltuin Kindervreugd, vertelde sprookjes en maakte tekeningen
- 1939: serie tekeningen van landgoederen en belangrijke gebouwen in Heemstede, zoals Huis te Manpad, Bosbeek, Ipenrode en de Dorstige Kuil
- 1953: Flora, voor de tentoonstellingscatalogus een plattegrond van Kennemerland

◀ De aankleding van deze tocht ter ere van het 40-jarig jubileum van koningin Wilhelmina in 1938 was van Jan Wiegman. Op de achtergrond Lommeroord, hoek Herenweg-Kerklaan.

Bronnen

<https://ilibrariana.wordpress.com> (Jan Wiegman)
Heemsteeds Nieuwsblad, januari 1989. (Hans Krol in de serie over Heemsteedse en Bennebroekse kunstenaars)
Lowie Brink, illustrator als cartograaf, in: *Haerlem Jaarboek 2017*, p. 148-168.
www.achterderug.nl
[https://www.dbnl.org/margreet van wijk-sluyterman/wiegman](https://www.dbnl.org/margreet-van-wijk-sluyterman/wiegman).

Meer afbeeldingen van boeken waaraan Wiegman heeft bijgedragen zijn te vinden op www.achterderug.nl/wiegman.
En op www.hv-hb.nl vindt u een bijlage bij HH 183 met ook daarin veel meer afbeeldingen van het werk en de activiteiten van Jan Wiegman.

▲ Huis te Manpad, tekening uit 1939.

Het verdwenen steegje aan de Heemstedse Kerklaan

Ellen Kerkvliet

Het valt nauwelijks op, alleen de oplettende voorbijganger zal zien dat op de Kerklaan, naast het pand van kapper Ben Weijers, enkele huisnummers ontbreken. Dat is niet altijd zo geweest.

▼ *De groentewinkel van Herman Meure aan de Kerklaan, met daarnaast het steegje naar de drie voormalige huisjes, die toen dienst deden als pakhuis*

Voor dat Ben Weijers in 1978 op nummer 39 aan de Kerklaan zijn kapsalon begon, was in dat pand de aardappelen-, groente- en fruithandel van Herman Meure gevestigd. De groenteman woonde achter en boven de winkel en door het ernaast gelegen steegje kwam je bij zijn pakhuis. Dat pakhuis bestond uit drie vervallen huisjes, de nummers 33, 35 en 37. Tot rond 1950 werden ze nog bewoond.

De Frissche Roemer

Uit spuurwerk in oude transportaktes blijkt dat de huisjes er al in 1843 stonden. In dat jaar overleed Hermanus Gerhardus Wolbers, die meerdere panden bezat aan de Heeren Zandvaart, zoals dat gedeelte van de Kerklaan toen nog

heette. Ook de nummers 33 tot en met 39 waren van hem. Zijn weduwe Pieterella Sleght was zijn erfgename. In de transportakte worden het hoofdhuis aan de Heeren Zandvaart en de drie woninkjes erachter tezamen omschreven als 'voorheen de Frissche Roemer'. Dat was de naam van de herberg die daar al in het begin van de 18de eeuw stond.

Het hoofdhuis en de huisjes hoorden kennelijk bij elkaar, want ze werden steeds tezamen verkocht. Vanaf 1925 kregen de achterste twee huisjes een aparte eigenaar, zo valt in latere transportaktes te lezen.

Gezamenlijk privaat

Je zult maar hoge nood hebben en je buurman op de wc aantreffen! Dat kon bewoners van de kleine pandjes achter de Kerklaan zomaar gebeuren. Ze hadden, net als vroeger in een hofje, gezamenlijk maar één privaat in een hokje op het erf. Dat was zelfs nog zo in 1949, want in de transportakte die toen is opgemaakt bij de verkoop van de nummers 35 en 37 staat beschreven, dat de bewoners niet alleen gebruik mogen maken van de poort naar de Kerklaan langs het eerste huisje, maar ook het 'recht van gebruik van het closet' hebben.

▲ *Mevrouw A. Vennik-Relk op een bankje voor haar woning. Ze woonde in de jaren veertig op nummer 35, het middelste huisje. Achter haar het poortje naar de Kerklaan.*

Nog lang bewoond gebleven

Met een woonkamer van drie bij drie meter en verder nog een keukentje, bedstee en een niet afgetimmerde zolder, waren de huisjes beslist niet groot. Toch is het goed mogelijk dat ze door meer dan één persoon bewoond werden. In oude adresboeken is te vinden dat er in ieder geval tot 1951 nog bewoners waren. Ook hun beroepen staan erbij: een arbeider, blokwachter (bewaker van een gedeelte van de spoorlijn), sloper, bloemist, kok, broodbezorger en een aantal weduwen.

Het huis aan de Kerklaan is in 1925 verbouwd tot winkel, met daarboven een woning. Verder is bekend dat aardappelhandelaar A. Breewel er in 1942 een winkel had. In 1955 begon Herman Meure er zijn aardappelen-, groente- en fruithandel. Eerst huurde hij het pand, in 1972 kocht hij het en het jaar daarop werd hij ook eigenaar van de drie erach-

ter liggende huisjes. In het eerste ging hij zelf wonen, de andere twee gebruikte hij als pakhuis. In 1977, hij was toen 59 jaar, moest hij wegens ziekte zijn winkel sluiten.

Slopen en verbouwen

Ben Weijers kocht zowel de winkel als de drie kleine huisjes en begon, samen met familie en vrienden, aan een fikse verbouwing. De drie huisjes werden gesloopt, zodat hij ook die ruimte bij zijn kapsalon kon betrekken. Waar het eerste huisje stond is nu de wachthoek in de kapperszaak, het raam kijkt uit op het voormalige steegje. Als enige tastbare herinnering aan het steegje heeft Ben het poortje, zoals te zien op de oude foto, intact gelaten.

Bronnen

Privéarchief Ben Weijers
<https://bouwtekeningen.heemstede.nl>
<https://nha.courant.nu> (adresboeken 1918 t/m 1957)
 Noord-Hollands Archief, T. 83,2, transportaktes en kadastrale kaarten

▲ *In het eerste huisje woont groenteman Meure. (Foto gemaakt in 1964 tijdens uitbreidingswerkzaamheden aan het naastgelegen pand van drukkerij Melisie, tegenwoordig Van Assema).*

Opgezonden naar Veenhuizen

Anja Kroon

In 1818 richtte Johannes van den Bosch de Maatschappij van Weldadigheid op. Het was een sociaal project dat moest bijdragen aan het verminderen van de enorme armoede die vooral de grote steden teisterde. Armen, wezen en bedelaars moesten naar Drenthe waar hen een beter leven te wachten stond. Ook Heemstedse kinderen ontkwamen niet aan dat lot.

▲ *Het Wees- en Armhuis bij de IJzeren Brug in Heemstede, aquarel 1775-1800.*

De geschiedenis van het Wees- en Armhuis in Heemstede is in 1952 door G. van Duinen in een degelijk boekwerkje beschreven. Waar hij geen aandacht aan besteedde, was de opzending van een klein groepje kinderen naar de kinderkolonie in Veenhuizen aan het begin van de 19de eeuw. Hun verhaal wordt hier beschreven. De term 'opzenden' klinkt ons nu misschien vreemd in de oren, maar was destijds gebruikelijk.

Het hulpeloze weeskind

Vroeger waren er veel wezen en iedere ouder kon zich, met de hoge sterftecijfers in het achterhoofd, voorstellen dat ook zijn kind wees kon worden. Je kon dus maar beter zorgen dat ouderloze kinderen goed verzorgd werden. In het verleden gebeurde dat op drie manieren. Kinderen werden uitbested bij particulieren, ze werden opgenomen in gemengde arm- en weeshuizen of in aparte weeshuizen. Dit laatste gebeurde vooral in de grote steden. In kleine dorpen als Heemstede hield de schout samen

met de armmeesters toezicht op de verzorging van weeskinderen, verlaten kinderen en vondelingen. Zo zorgde de kerkelijke liefdadigheid samen met de lokale overheid voor een goede opvang in pleeggezinnen.

Het Wees- en Armhuis

Het uitbesteden duurde in Heemstede tot de oprichting van het Wees- en Armhuis in 1796. Het was een jaar nadat de Bataafse Republiek was gesticht, maar of de verandering van staatsbestel hier iets mee te maken had, is niet duidelijk. In ieder geval zal bezuiniging een rol hebben gespeeld. Een gezamenlijk huishouden zou goedkoper zijn. Wat zeker ook meespeelde was het prestige van de gemeente. Met goed verzorgde en gedisciplineerde wezen en armen kon het Burgerlijk Armbestuur eer inleggen. Het tehuis werd gevestigd in de voormalige herberg De Nieuwe Gekroonde Bontekoe, die stond op de plek waar nu Golf & More Sportsoutlet is (Raadhuisstraat 95). Het weeshuis was ook bestemd voor wezen uit Bennebroek, Berkenrode en Rietwijkeroord, dat administratief nog voor een deel aan Heemstede verbonden was. Er was ruimte voor gemiddeld dertig wezen en armen.

Johannes Van den Bosch

Het was een goed moment om een tehuis op te richten. In de Franse tijd werden steeds meer mensen afhankelijk van liefdadigheid. De economie verslechterde, er was nauwelijks werk, de prijzen van levensmiddelen schoten omhoog en ook de belastingen stegen.

De sociaal bewogen generaal Johannes van den Bosch probeerde na de Franse tijd een oplossing aan te dragen. In 1818 richtte hij met steun van Koning Willem I de Maatschappij van Weldadigheid op. Hij was ervan overtuigd de armoede te kunnen bestrijden en 'de armen op te beuren uit hun zedelijke verbastering' door het verschaffen van arbeid, onderhoud en onderwijs.

Geschied voor opzending

Van den Bosch had in Veenhuizen ruimte gemaakt voor 4000 wezen (zie kader).

Er ontstond in het hele land veel weerstand tegen opzending

Er ontstond in het hele land veel weerstand tegen opzending, veel gemeenten en armbesturen wilden hun wezen niet naar dat verre oord sturen. Het aantal was ook veel te hoog. De betrokken instanties probeerden op allerlei manieren opzending te voorkomen.

Ondanks alle bezwaren kondigde Willem I maatregelen aan, die ervoor moesten zorgen dat de gemeenten aan hun verplichtingen voldeden. Heemstede zal niet onder zijn Koninklijk Besluit van 24 maart 1824 uit gekund hebben, waarin opgave werd geëist van alle kinderen in weeshuizen, de subsidies die ze kregen en de inkomsten van de tehuizen. Op 15 januari 1825 volgde een nieuw Koninklijk Besluit dat voor 1 juni 2700 kinderen naar Veenhuizen moesten, want het schoot maar niet op. Het aantal op te zenden kinderen werd meteen vastgesteld: uit heel Noord-Holland 1274 kinderen, waarvan 150 uit Haarlem en zeven uit Heemstede.

Op 1 maart van dat jaar was de Heemstedse lijst met daarop dertien namen klaar. De oudste zes kinderen op de lijst waren al ouder dan achttien en werkten als dienstmeid, kleermaker, loodgieter of aardwerker. Zij waren te oud. De jongste was pas vijf, te jong voor opzending, maar vijf schooljongens hadden de geschikte leeftijd. Heemstede kon dus maar vijf van de zeven kinderen leveren en zo bleek ook in de praktijk dat het bepaalde aantal op te zenden kinderen te hoog was.

Dat ook de inwoners van Heemstede tegen opzending waren, blijkt uit een brief die de regenten van het weeshuis later dat jaar aan het Gemeentebestuur stuurden en waarin zij schreven dat 'de geest der gemeente tegen was'. De heren

Zeven koloniën in zeven jaar tijd

De Maatschappij van Weldadigheid wilde armen helpen door werk te verschaffen waarmee ze in hun eigen onderhoud konden voorzien. Dat was een revolutionair idee in die tijd. Van den Bosch kocht daartoe grote stukken onontgonnen heidegrond in Drenthe en liet daarop vijf koloniën bouwen. In België kwamen er twee. Geselecteerde arme gezinnen kregen een stukje land om te bewerken, een koloniewoning, huisraad en kleding, maar alles moest met hard werken worden terugbetaald.

De proefkolonie Frederiksoord startte al in oktober 1818, Willemsoord (1820) en Wilhelmina-oord (1821) volgden. Dit waren de drie vrije kolonies. Er kwamen ook twee onvrije kolonies; een in Ommerschans (1822) voor bedelaars en een in Veenhuizen waar Van den Bosch ruimte schiep voor 4000 wezen. In België verrezen de vrije kolonie Wortel (1822) en de onvrije kolonie Merksplas (1823).

In Veenhuizen verrezen drie identieke gebouwen. Veenhuizen I werd opgeleverd in oktober 1823. Het was op dat moment het grootste gebouw

in Nederland, een vierkant met zijden van 145 meter en een binnenplaats van 125 bij 125 meter. Een klein jaar daarop, in september 1824, was Veenhuizen II klaar. Het derde gesticht in Veenhuizen werd in april 1825 in gebruik genomen. Omdat het opzenden van weeskinderen niet zo vlotte en het aantal bedelaars al snel te groot was voor Ommerschans, werd al in 1825 het tweede gesticht in Veenhuizen ook voor bedelaars bestemd.

De koloniën werden niet zo'n succes als Van den Bosch in zijn idealisme gehoopt had. Sommige mensen waren te zwak om te werken, of wilden niet werken. Ziekten, tegenvallende oogsten en kosten die de uitgaven overstegen zorgden ervoor dat de koloniën in de jaren vijftig van de 19de eeuw een aflopende zaak waren. In 1859 nam de Nederlandse overheid de onvrije koloniën Veenhuizen en Ommerschans over. Het Rijkswesengesticht werd in 1869 opgeheven. Langzaam veranderde Veenhuizen in een 'gevangenisdorp' voor gedetineerden. Ook nu zijn er nog justitiële inrichtingen te vinden.

▲ *De kolonie Frederiksoord, prent Dirk Sluiter, 1818.*

waren bang, dat deze weezin een negatief effect zou hebben op de collectes voor het Wees- en Armhuis.

De reis

Na een aanmaning in juni dat de gemeente nog steeds niet voldaan had aan de plicht tot opzending, was het in september eindelijk zover. De vijf jongens moesten zich, onder geschikte begeleiding, op 15 september 1825 melden bij de burgemeester van Hoorn. Daar werden, om vervoerskosten te besparen, de kinderen uit de kleine dorpen van Noord-Holland verzameld. In Hoorn werd gezorgd voor eten, onderdak en transport. Eenmaal de Zuiderzee overgestoken ging de reis in Drenthe verder met karren over hobbelige zandwegen. Op 19 september werden de kinderen ingeschreven in het Derde Gesticht in Veenhuizen. Maar wie waren deze kinderen?

De kinderen Brinkman(s)

De kinderen van Willem Brinkmans uit Nederweert en Pieternelletje Zomerdijk uit Zuid-Schalkwijk hadden geen gemakkelijke jeugd. Anna (geboren circa 1806), Maria (circa 1807), Willem (1810), Jan (1812) die gebrekkig was en Pieter (1814) waren in Heemstede geboren. Vader werkte waarschijnlijk op een van de blekerijen waar de verdienen karig waren, als er al werk was. Het werk op de blekerijen liep in de Franse tijd sterk terug. Willem ging op enig moment terug naar zijn geboorteplaats waar hij 1818 overleed. Moeder Pieternel kreeg in 1822 nog een buitenechtelijk kind, Mijntje, en hertrouwde in 1828. De juiste geschiedenis is niet meer te achterhalen, maar in 1825 verbleven de vijf oudste kinderen als verlaten kinderen in het weeshuis. Mijntje mocht bij moeder blijven en werd waarschijnlijk bedeed door het Armbestuur. Wat hieruit blijkt, is dat er niet uitsluitend weeskinderen naar Veenhuizen werden gestuurd, maar

▲ *Het Derde gesticht in Veenhuizen, Alexandre Joseph Boëns, naar H. van Geelen, 1827.*

ook verlaten kinderen die nog een of twee ouders hadden.

Over Jan en Pieter is in de archieven van Veenhuizen niet veel te vinden, wat betekent dat zij zich waarschijnlijk redelijk aan de regels hielden. Jan werd op de gebruikelijke leeftijd van negentien jaar in 1832 ontslagen en werkte later in Haarlem als zaagmolenaarsknecht. Pieter zou op achttienjarige leeftijd in militaire dienst zijn gegaan. Hij verliet Veenhuizen in 1833.

Willem was een echte recidivist. Hij deserterde vlak na zijn zeventiende verjaardag in juni 1827. Hij was een van de 33 kinderen die die maand wegliepen. De helft, waaronder Willem, werd opgepakt en weer teruggebracht. Later zou hij nog een aantal keren naar Veenhuizen of Ommerschans worden gestuurd, in 1843 voor anderhalf jaar, in 1845 voor bijna twee jaar en in 1847 zat hij alweer in Veenhuizen. Toch slaagde hij erin om in 1853 in Haarlem te trou-

wen. Hij was toen wever, een beroep dat hij zonder twijfel in Veenhuizen had geleerd. Willem overleed in 1856 in Ommerschans.

De jongens van Van Tongeren

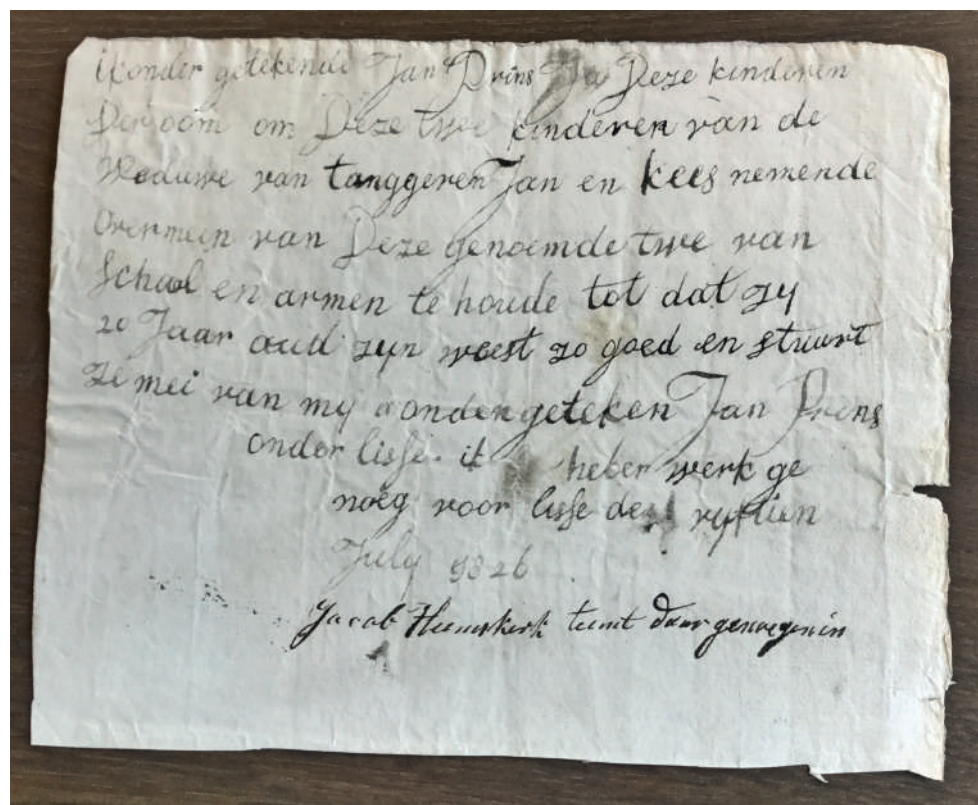
Jan (1812), Cornelis (Kees, 1816) en Mijntje (1820) van Tongeren, wonende aan de

Het zal een droevige dag zijn geweest toen bekend werd dat de jongens naar Veenhuizen moesten

Glip en later aan de Zandvaart, hadden pech in hun leven. Moeder Immetje Heemskerk werd in 1821 door 'een hevige krankzinnigheid aangetast' en in het Wees- en Armhuis opgenomen. Daar ging het bergafwaarts met haar en zo werd ze aan het eind van het jaar overgebracht naar het krankzinnigenhuis in Haarlem (tegenwoordig het Dolhuys).

In april 1823 overleed vader Dirk, aardwerker van beroep. Moeder, inmiddels weer thuis, werd nu samen met haar kinderen opgenomen in het Wees- en Armhuis. Blijkbaar kon Immetje haar kinderen niet alleen verzorgen. In 1825 woonden ze er nog. Het zal een droevige dag zijn geweest toen bekend werd dat de jongens naar Veenhuizen moesten. In feite waren zij helemaal geen verlaten kinderen, laat

◀ In een briefje vraagt Jan Prins toestemming om Jan en Kees van Tongeren in huis te mogen nemen. 15 juli 1826.

Hier ziet het weesje zich, op 't stil en vreedzaam land,
 Gevormd en opgeleid tot een' gewenschten stand.
 Deelde eens zijn vroege jeugd in 's levens moeite en pijn,
 Hier leert hij vlijtig, braaf, wijs en gelukkig zijn.

▲ *Versje bij een prent van het Derde Gesticht in Veenhuizen, uitgegeven door de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen.*

staan wees. Immetje besloot dadelijk na hun vertrek het tehuis met Mijntje te verlaten om zelf de kost te gaan verdienen. Ze ging aan de slag als werkster.

Gelukkig keerde het jaar daarop het tij voor de jongens. Een oom uit Lisse nam de opvoeding op zich. Hij kon het zich veroorloven want hij had werk genoeg. In een handgeschreven briefje vroeg hij toestemming aan het Armbestuur en op 15 september 1826 werden Jan en Kees opgehaald uit Veenhuizen.

Werken en leren

In 1825 werd in het tijdschrift *De Star*, een uitgave van de Maatschappij van Weldadigheid, beschreven hoe het bestuur over onderwijs dacht en hoe de dagen in Veenhuizen verliepen. Het moet voor de kinderen een grote overgang zijn geweest naar een totaal ander leven. In Heemstede gingen ze 's morgens drie uur naar school en 's middags

weer. In Veenhuizen werd verplicht onderwijs gegeven, maar dat slechts twee uur per dag. De Maatschappij hechtte veel waarde aan verstandelijke en godsdienstige vorming, maar dat mocht niet leiden tot

overbeschaving. Het gevaar zou bestaan dat mensen zich te groot gingen voelen voor hun stand en later beledigd zouden zijn als ze geen goede baan konden vinden. Het onderwijs was dus beperkt, het doel was 'onderwijs zoo veel en zoo verre, dat het goed zijn mogelijk worde'.

Lange dagen

De kinderen woonden in zalen van tachtig, jongens en meisjes gescheiden, leeftijdsgroepen bij elkaar. Ze sliepen in hangmatten die na het opstaan naar het plafond gehesen werden. Zomers stonden ze om vijf uur op, in de winter wat later, dan wassen bij de pomp, ontbijten en om zes uur vertrokken de grote jongens als Willem Brinkmans naar het veld om te werken. Zijn broer, de gebrekkige Jan, was mogelijk niet geschikt voor veldarbeid. De meisjes gingen eerst twee uur naar school en daarna naar het veld.

◀ *Een nagebootste slaapzaal in het voormalige Tweede Gesticht, tegenwoordig het Gevangenis-museum in Veenhuizen.*

De kleinere jongens als Jan en Kees van Tongeren en kleinere meisjes werden aan

Kleinere meisjes werden aan het pluizen van touw, wolplukken en spinnen gezet

het pluizen van touw, wolplukken en spinnen gezet. Andere meisjes naaiden en breiden. Zij gingen om beurten twee uur naar school. Om twaalf uur volgde een warme maaltijd. Zo wisselde de dag zich af met werken, leren en ook wat spel. Om acht uur gingen na een boterham en zoete melk de hangmatten weer naar beneden.

De andere omgeving, heimwee, het samenleven met grote groepen kinderen en het strenge regime zullen, zacht gezegd, niet alle kinderen goed hebben gedaan.

Overige kinderen

In latere jaren werden nog incidenteel kinderen uit Heemstede naar Veenhuizen gestuurd. Cornelis van Opzeeland

ging in 1832. Zijn verblijf in Veenhuizen wordt beschreven in *De Kinderkolonie* van Wil Schackmann. In 1835 gingen twee kinderen Jorissen samen met een broer en zus uit Haarlem. In 1841 volgde Nicolaas van Dam en tot slot ging Jan van Kampen in 1847.

Een uniek project

De Koloniën van Weldadigheid, tweehonderd jaar geleden gesticht, staan de laatste jaren weer volop in de belangstelling. Ze worden tegenwoordig beschouwd als een sociaal project dat aan de wieg stond van de Nederlandse verzorgingsstaat. Zonder de negatieve aspecten, zoals de sterke beknotting van de individuele vrijheid, uit het oog te verliezen, is het denken over armoede en de rol van de overheid daarbij in de 19de en 20ste eeuw sterk beïnvloed door het project in Drenthe. Daarbij heeft de enorme schaal van de koloniën het cultuurlandschap in deze provincie sterk bepaald. Het project wordt zo uniek geacht dat in 2018 een aanvraag is ingediend om toegelaten te worden tot de werelderfgoedlijst van de Unesco. Deze is afgewezen, maar een nieuwe aanvraag is in voorbereiding.

Bronnen

R. Berends, A.H. Huussen jr., e.a. *Arbeid ter disciplineren en bestraffing, Veenhuizen als onvrije kolonie van de Maatschappij van Weldadigheid 1823-1859*, Zutphen 1984.

K. de Clercq, M. van den Broek, red. *De Koloniën van Weldadigheid, een uitzonderlijk experiment*, Assen 2017.

G. van Duinen, *Het wees- en armhuis te Heemstede 1796-1861*, Heemstede 1952.

W. Schackmann, *De kinderkolonie, 'tot een werkzaam leven opgeleid' de wezen van Veenhuizen (1824-1859)*, Amsterdam 2016.

Noord-Hollands Archief:

-T.1407, Burgerlijk Armbestuur te Heemstede, 1707-1939, inv.4 en 7

-T.3868, Ambachts- en Gemeentebestuur, 1560-1919, inv.113, 187-190, 193, 358.

Drents Archief:

-T.0186 Maatschappij van Weldadigheid 1818-1970, inv.1420, 1615, 1624.

<http://alldrenten.nl>

www.delpher.nl, De Star, 1825, no.7 en no.9.

Indianen in Bennebroek

Marloes van Buuren

In 1967 wordt in de Linnaeushof een indianendorp opgebouwd. Het haalt de kranten, televisie én het striptijdschrift *Sjors van de Rebellenclub*. Het kleurrijke spektakel valt echter samen met grote zorgen voor eigenaar Henry W. Roozen. Faillissement en gedwongen verkoop van het park hangen hem boven het hoofd.

▲ Omslag van *Sjors van de Rebellenclub*, 12 augustus 1967.

De Linnaeushof was in 1967 nog lang niet 'Europa's grootste speeltuin'. De grond, ooit als onderdeel van de Overplaats van *De Hartekamp* letterlijk de tuin van Linnaeus, was in 1950 gekocht door Henry W. Roozen. Hij richtte in 1955 de NV Linnaeushof op en in 1956 opende hij zijn Hortus Botanicus

Linnaeushof. Al gauw werd het park meer dan een bloementuin. In 1960 kwam Pieter Grijpstra met zijn mini-bloemencorso vanuit Aalsmeer naar de Linnaeushof. Twintig wagonnetjes, versierd met bloemen en poppen, reden over een spoorwagentje in een kas vol tropische planten. Dat trok veel bekijks. Voor de kinderen plaatste Grijpstra buiten wat speeltoestellen en dat was een succes. En er kwamen meer attracties bij: pony's, een midgetgolfbaan, een spoorwagentje en een vijver met waterfietsen. Grijpstra werd adjunct-directeur. De bezoekersaantallen waren prima, tot zo'n 250.000 mensen per jaar. Alles zag er florissant uit, op één ding na, de financiën.

Jonge ondernemer

Henry Roozen was bij de start van de Linnaeushof in 1956 pas 35 jaar oud. Hij was bloembollenkweker en -handelaar en vervolgens ook zeer succesvol in de handel in graszoden. In 1964 werd hij in de *Nieuwe Leidse Courant* de graszodenmiljonair genoemd. Uit interviews komt Roozen naar voren als een enthousiaste, misschien wat impulsieve man, die volgens eigen zeggen tachtig à negentig uur per week werkte. De Linnaeushof werd een publiekstrekker, maar financieel ging het van het begin af aan niet goed. Bij de koop in 1950 was het een zwaar verwaarloosd terrein, waar in de oorlog ook flink gekapt was. De eerste jaren waren de investeringen veel hoger

dan de inkomsten. En daarna bleef Roozen als het ware achter de feiten aanlopen. Ook de komst van Pieter Grijpstra kon daar geen verandering in brengen. Zouden ze met het indianendorp wellicht het tij nog kunnen keren?

Lagere scholen doen mee

Henry Roozen en zijn vrouw Gertrude Roozen-Haid waren in contact gekomen met J. Heyink, een boekhandelaar in Rotterdam. Heyink was amateur-etnoloog en had zich verdiept in de inheemse volkeren van Noord-Amerika.

Hij publiceerde daarover in zijn eigen tijdschrift *Kiva* en hij had een prachtige verzameling origineel indiaanse voorwerpen en kleding. Omdat hij tegen zijn pensioen aan zat, verkocht hij zijn boekhandel, verhuisde naar Bennebroek en stortte zich eind 1966 samen met het echtpaar Roozen geheel op de plannen voor het indianendorp in de Linnaeushof. Het zou een dorp worden met nagebouwde, van elkaar verschillende, behuizingen van Apachen, Sioux, Zwartvoetindianen en Navajo's. Rondom het dorp kwam een spoorlijn en in het midden een heuvel met plaats voor een kampvuur, een vergaderplek en een totempaal. Kinderen van de plaatselijke lagere scholen zouden voorwerpen en kleding gaan maken. In januari 1967 was aan

de plannen een ponybaan toegevoegd en een blokhut waarin de verzameling van Heyink te bewonderen zou zijn. De Bennebroekse schoolkinderen gingen aan het werk. De jongens timmerden onder leiding van Heyink houten draagwieggen waarin squaws hun baby's dragen, meisjes borduurden onder meer tabakszakken.

Het is eigenlijk ongelooflijk dat het initiatief doorgezet is. Want intussen dreigde de gedwongen verkoop van de Linnaeushof op 23 maart 1967. Luttele dagen daarvoor kwam de voorlopige redding: de provincie Noord-Holland kocht het historische, als monument beschermde deel van het terrein. Henry Roozen mocht de exploitatie van het recreatieve deel vooralsnog voortzetten, onder leiding van zijn adjunct-directeur Pieter Grijpstra.

Godfried Bomans aan de totempaal

Op 22 april 1967 was de feestelijke opening van het indianendorp. Godfried Bomans (1913-1971) had zich bereid verklaard 'zichzelf voor gek te laten zetten' door zich vast te laten binden aan de totempaal en te poseren met een hoofdtooi op. Het *Leidsch Dagblad* kopte 'Indianendorp plezierige pan bij opening' en deed vervolgens op enigszins spottende toon verslag.

INDIANEN IN BENNEBROEK

◀ *Godfried Bomans, omgeven door kinderen die een krijgsdans doen.*

‘Sterk omstreden pretpark Linnaeushof in Bennebroek heeft, nauwelijks hersteld van een dramatische doodsstrijd, toch weer kans gezien om een nieuwe aanwinst te baren.’ Henry Roozen sprak volgens de verslaggever ‘gul’ over ‘een nieuw project dat zijn weerga in Europa niet heeft’. Van de door schoolkinderen ingestudeerde dansjes kwam niet veel terecht en het werd ‘een verrukkelijke pan waarin verongelijkte kleinen elkaar legaal met pseudobijlen op de gezichten timmerden’.

In *Sjors van de Rebellenclub* werd het allemaal wat vriendelijker beschreven en het artikel eindigde met de aansporing ‘als je eens richting Bennebroek gaat, neem dan je Indianenpak mee’.

▶ *Een kalm ponyritje in het indianendorp.*

▲ *Eén van de foto's in Sjors van de Rebellenclub.*

Trieste afloop

In februari 1967 ging Gertrude Roozen-Haid in hongerstaking uit protest tegen de volgens haar 'onaanvaardbare willekeur en begunstiging die hebben geleid tot het faillissement van het recreatieoord'. Haar man en zij hadden zó hard gewerkt en ze wilde niet geloven dat ze hun droom moesten opgeven. Na enkele dagen moest ze op doktersadvies de hongerstaking afbreken, omdat ze al geruime tijd ernstig ziek was. In maart kocht de provincie, zoals gezegd, een deel van het park en mochten ze voor-

alsnog door. Maar in juli werden Henry Roozen én de NV Linnaeushof toch failliet verklaard.

Het kwam tot een breuk tussen de ooit zo eensgezinde Henry Roozen en Pieter Grijpstra. Het was Grijpstra die samen met de Aalsmeerse J. Hogendoorn de Linnaeushof, na een juridische sanering, kocht. Verdrietig genoeg werd het gezin Roozen in april 1968 gedwongen uit hun huis aan de Rijksstraatweg 4 gezet, omdat ze niet zelf wilden vertrekken. Gertude werd opgenomen in het ziekenhuis en overleed in juni 1968 op 42-jarige leeftijd.

Surseance voor „Linnaeushof” definitief

De Haarlemse Rechtbank heeft gisteren de reeds voorlopig verleende surseance van betaling aan de N.V. Stichting „Linnaeushof” in Bennebroek en aan de directeur de heer H.W. Roozen omgezet in een definitieve surseance van betaling gedurende een jaar.

In een vorige week gehouden bijeenkomst had de meerderheid van de schulelzers geadviseerd de surseance van betaling te verlenen.

Kort geleden kwamen de N.V. en de directeur in financiële moeilijkheden. Dank zij het feit, dat de provincie Noord-Holland een groot deel van 't terrein kocht is de Linnaeushof opnieuw geopend en blijkens mededelingen van de bewindvoerders is het bezoek groot te noemen.

◀ *Leidsch Dagblad, 31 mei 1967.*

Bronnen

<https://leiden.courant.nu>

<https://nha.courant.nu>

<https://www.delfpher.nl>

Ellen Kerkvliet, 'Linnaeushof, van botanische tuin tot grootste speeltuin van Europa', in: *HeerlijkHeden* 156, 2013.
'Indianen in Bennebroek', in: *Sjors van de Rebellenclub*, nr. 32, 12 augustus 1967.

Julien Wolbers: voorvechter voor afschaffing slavernij kwam uit Heemstede

Marc de Bruijn

26 juli 2019 was het tweehonderd jaar geleden dat in Heemstede Julien Wolbers werd geboren. Hij was een van de belangrijkste krachten achter de afschaffing in 1863 van de slavernij in Suriname.

▼ *Het huidige 't Wolbers Huys' aan Kerklaan 13-15, een gemeentelijk monument.*

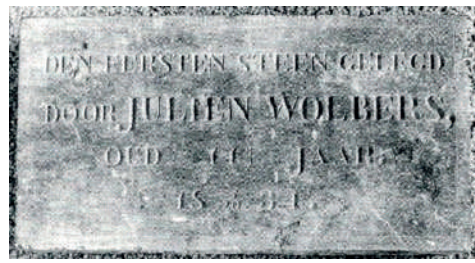
Julien Wolbers werd op 26 juli 1819 geboren in Heemstede aan de Zandvaart, nu de Kerklaan. Zijn vader Herman Wolbers had een schildersbedrijf en glazenmakerij. Juliens moeder Maria Peschar overleed zes weken na Juliens geboorte en liet vader Herman met zes jonge kinderen achter. Herman hertrouwde binnen zes maanden.

Na zijn schooltijd kwam Julien (hij was vernoemd naar de vader van zijn moe-

der) bij zijn vader in de zaak. Na diens overlijden in 1843 zette Julien samen met zijn broer het schildersbedrijf voort. Maar zijn belangstelling ging meer uit naar bestuurlijke en spirituele zaken. Hij vervulde diverse publieke functies in Heemstede, was lid van de gemeenteraad, zat in het bestuur van de Nederlands-hervormde kerk en werd regent-armmeester van het Wees- en arnhuis bij de IJzeren Brug over de Zandvaart.

► De 14 ¾ jaar oude Julien Wolbers legde in 1834 de eerste steen voor uitbreiding van het pand aan de Zandvaart (nu Kerklaan 13) in Heemstede. De steen is helaas verloren gegaan.

Beets en Réveil

Bovenal ontwikkelde Julien Wolbers zich door zelfstudie tot een belangrijk publicist en historicus. Nicolaas Beets, van 1840 tot 1854 predikant bij de Nederlands-hervormde kerk in Heemstede, bracht hem in contact met het Réveil, een groep theologen, letterkundigen en politici die in niet-georganiseerd verband een herleving op kerkelijk en vooral geestelijk gebied wensten. Door het stichten van opvangtehuizen voor jongens en meisjes, brei- en naaischolen en diaconessenhuizen wilden ze op praktisch-filantropische wijze verbetering van maatschappelijk slechte omstandigheden. Twee keer per jaar hielden zij bijeenkomsten in Amsterdam ter bespreking van godsdienstige en

maatschappelijke problemen, waaronder de slavernij.

Tegen slavernij

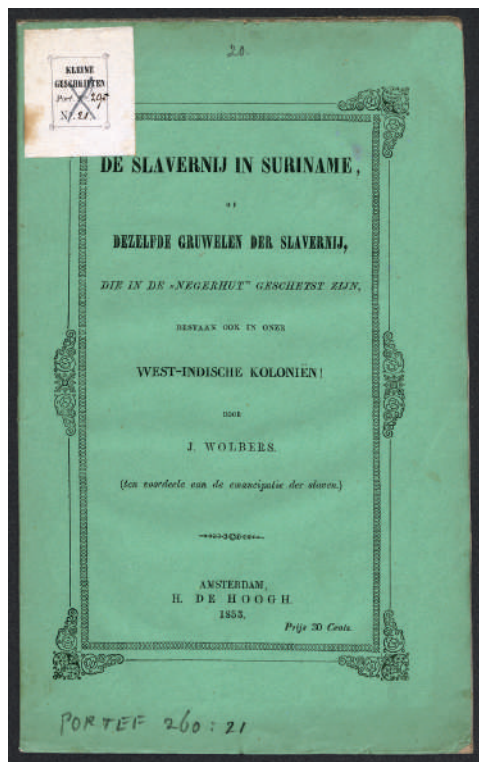
In het Verenigd Koninkrijk was de slavernij in 1834 afgeschaft. Begin jaren veertig van de 19de eeuw sprak de Engelse activiste Elisabeth Fry enkele malen op bijeenkomsten van het Réveil, waarbij ze opriep tot het stichten van een anti-slavernijvereniging. De Réveil-mensen stonden aanvankelijk afwijzend tegenover abolitionisme, het streven naar afschaffing van de slavernij. In de Bijbel werd het houden van slaven niet verboden en bovendien was het aan de koning om hierover te beslissen. Langzamerhand werd er wel steeds meer bekend over wreedheden en misstanden op de slavenplantages in Suriname. Hierdoor sloeg de stemming binnen het Réveil om. In 1841 besloten de Nederlandse abolitionisten een petitie aan koning Willem II te sturen om een vereniging op te richten. Maar er ontstond interne onenigheid en de vereniging kwam er niet. Minister J.C. de Rijk antwoordde

► Links geseling van een zwarte slavin, rechts een zwarte slaaf, levend aan zijn ribben met een vleeshaak opgehangen. Gravures uit de Italiaanse vertaling (1818) van John Gabriel Stedman, Reize naar Surinamen en door de binnenste gedeelten van Guiana (eerste versie in het Engels: 1797).

in juni 1842 dat de slavernij op termijn zou moeten worden afgeschaft, maar dat publiciteit over wreedheden de zaak in diskrediet zou brengen. Ook was er steeds discussie over de vergoeding, die de staatskas zou moeten betalen aan de eigenaren van de slaven als deze zouden worden vrijgelaten.

‘...dezelfde gruwelen der slavernij, die in de ‘Negerhut’ geschetst zijn bestaan ook in onze West-Indische Koloniën!’

▲ Deze brochure van Wolbers verscheen in Amsterdam, maar werd geschreven in Heemstede.

Wolbers: fanatiek abolitionist

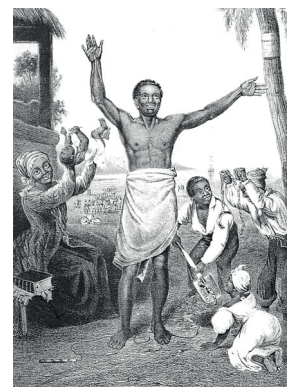
Julien Wolbers luisterde niet naar minister De Rijk en bleef fanatiek vechten voor afschaffing van de slavernij. Hij las het boek *Uncle Tom's Cabin (De negerhut van oom Tom, 1852)* van de Amerikaanse schrijfster Harriet Beecher Stowe en luis-

terde naar mensen die de situatie in Suriname uit eigen waarneming kenden. In 1853 publiceerde Wolbers een brochure 'De slavernij in Suriname, of dezelfde gruwelen der slavernij, die

in de 'Negerhut' geschetst zijn bestaan ook in onze West-Indische Koloniën!', een jaar later gevolgd door de brochure 'De Surinaamsche negerlaaf: Verhaal van een bezoek op eenige plantaadjes in Suriname'. Wolbers toonde in deze beide in Heemstede geschreven brochures aan dat slavernij in strijd is met de waardigheid en de rechten van de mens.

Wolbers verliet in 1856 zijn schildersbedrijf en vestigde zich als rentenier in Utrecht, waar hij zijn tijd aan studie en schrijven besteedde. Ondertussen bleven de abolitionisten petitieën aan de overheid sturen. Vanaf 1856 echter verzwakte de strijdbaarheid. Wolbers daarentegen bleef moreel verontwaardigd en bleef pleiten voor emancipatie en zending in Suriname. Voortdurend publiceerde

► Gravure, uitgegeven in 1863 ter gelegenheid van de afschaffing van de slavernij in Suriname. Vrijgelaten slaven begraven hun verbroken slavenketens.

hij brochures en schreef petitie's aan de regering en de Kamer ter ondersteuning van het eerste wetsvoorstel tot afschaffing van de slavernij.

Het duurde tot 1863 voordat de slavernij in Suriname en op de Antillen officieel werd afgeschaft. In Nederlands-Indië was dat een paar jaar eerder geruisloos gebeurd. In Suriname, waar 33.000 slaven werden vrijgemaakt, bleef het effect van de afschaffing voorlopig beperkt. De voormalige slaven waren verplicht om na hun vrijmaking nog minstens tien jaar op contractbasis op de plantages te blijven werken. De slaveneigenaars kregen als vergoeding voor elke vrijgemaakte slaaf 300 gulden uit de staatskas. Dat de slavernij in Suriname uiteindelijk is afgeschaft, is voor een belangrijk deel te danken aan de inspanningen van Julien Wolbers.

Publicist en historicus

Wolbers zette zich aan een verdere bestudering van Suriname en raadpleegde daarvoor archieven in Den Haag en Engeland. Hij heeft Suriname nooit bezocht. In 1861 verscheen zijn meer dan 850 pagina's dikke *Geschiedenis van Suriname*, ook nu nog een gezaghebbende publicatie. Koning Willem III aanvaardde het boek welwillend en benoemde Wolbers hiervoor in 1862 tot ridder in de (Luxemburgse) orde van de Eikenkroon. Later schreef Wolbers ook een geschiedenis van Java. In 1868

en 1869 verschenen twee delen, maar het vervolg over de geschiedenis van Java na 1677 kwam niet tot stand.

▲ *Julien Wolbers (1819-1889) met op zijn revers de ridderorde van de Eikenkroon. Koning Willem III kon deze orde buiten de verantwoordelijkheid van zijn ministers uitreiken en deed dat regelmatig expres aan personen, wiens mening haaks op die van zijn ministers stond.*

Sociaal actief

Wolbers was ook een van de oprichters en bestuursleden van de Anti-Revolutionaire Kiesvereniging 'Nederland en Oranje' in Utrecht in 1868. Hij bleef secretaris tot 1881 en was van 1884 tot zijn overlijden in 1889 lid van de Provinciale Staten in Utrecht.

Als goed Réveilman was hij ook sociaal actief. Vooral op zijn initiatief kwam in 1870 in Utrecht het eerste militair tehuis in Nederland tot stand, dit om te voorkomen dat militairen te veel in de kroeg rondhingen. Later kwamen er door het hele land militaire tehuizen. Door toedoen van Wolbers werd in 1871 in Utrecht een werkinrichting voor blinden geopend. Idee hierachter was dat werkverschaffing het beste middel was om armoede te lenigen.

In die tijd raakte Wolbers ook steeds meer bij de arbeidersbeweging betrokken. Hij werd hoofdredacteur van *De Werkmansvriend*, met daarin ook bijdragen van het Algemeen Nederlandsch Werklieden-Verbond (ANWV). Wolbers zag zijn blad als contactorgaan tussen werkliedenverenigingen die op 'goede' (niet revolutionaire) grondslag berustten en was zelf voorstander van een organisatie op christelijke (protestantse) grondslag. Onder voorzitterschap van

Bronnen

<https://bwsa.socialhistory.org/biografie/wolbers>

H. Krol, *Heemstedse gemeentepolitiek in de jaren tussen omstreeks 1750 en 1900*, Heemstede 1989.
 'Julien Wolbers (1819-1889). De beste geschiedschrijver van Suriname' in: E. Vanvugt, *Nestbevluisers. 400 jaar Nederlandse critici van het koloniale bewind in de Oost en de West*, Amsterdam 1996.

Via www.dbnl.org kunt u van Julien Wolbers 'De Slavernij in Suriname, of Dezelfde gruwelen der slavernij die in de 'Negerhut' geschetst zijn, bestaan ook in onze West-Indische Koloniën!' (1853) en zijn 'Geschiedenis van Suriname' (1861) raadplegen.

Zijn 'De Surinaamsche negerslaaf: verhaal van een bezoek op eenige plantaadjes in Suriname' (wat Wolbers ondertekende met: Heemstede, april 1854) kunt u via www.kb.nl inzien.

Wolbers werd in 1876 het Nederlandsch Werkliedenverbond Patrimonium opgericht, waarvan Wolbers in 1880 erevoorzitter werd. Patrimonium heeft een belangrijke rol gehad bij de emancipatie van protestantse arbeiders.

Wolbers privé

Julien Wolbers trouwde in 1837 met Albertina Stoffels. Het huwelijk bleef kinderloos. Henry Adams, omschreven als 'een negerjongen', heeft een paar jaar bij het kinderloze echtpaar in huis in Utrecht gewoond. Hierover

schreef Wolbers in een brief aan Tweede Kamerlid en voorman van het Réveil Guillaume Groen van Prinsterer: 'Ik deed het met blijmoedigheid, daar ik hem beschouwde als mij van den Heere toegezonden'.

Julien Wolbers overleed in Utrecht op 22 september 1889. Deze Nederlands geschiedkundige, literator en abolitionist is nu vooral bekend als emancipator van de slaven in Suriname.

Om Julien Wolbers en zijn inspanningen te eren zou zeker een straat in zijn geboorteplaats Heemstede naar hem vernoemd kunnen worden.

▲ Kop van *De Werkmansvriend*, 7 januari 1887, hoofdredacteur J. Wolbers.

Ronald Huigen: ‘De HVHB, dat zijn wij samen’

Ellen Kerkvliet

Sinds een half jaar is Ronald Huigen nu voorzitter van de HVHB. Een goed moment voor een nader kennismakingsgesprek.

► Ronald: ‘Ik heb het bij de HVHB enorm naar mijn zin’.

Toen Ronald in april de oproep voor een nieuwe voorzitter in de nieuwsbrief las, hoefde hij geen moment na te denken. ‘Over twee jaar ga ik met pensioen, en ik was al een beetje aan het rondkijken naar een leuke vrijwilligersbaan. De oproep kwam dus eigenlijk net iets te vroeg, maar ik dacht: als ik het nu niet doe laat ik mijn kans voorbijgaan.’

Ronald is 64 jaar, Haarlemmer van geboorte en is met zijn vrouw Marian twaalf jaar geleden in Heemstede komen wonen. Hij werd toen ook meteen lid van de HVHB want hij wil, net als toen hij nog in Haarlem woonde, veel weten over de historie van zijn woonomgeving. Maar door zijn drukke baan bij het ICT-bedrijf Sogeti, waar hij naast sales trainer ook voorzitter van de Ondernemersraad is, was het er nog nooit van gekomen om een ledenbijeenkomst te bezoeken. ‘Mijn voorganger Jaap

Verschoor noemde mij gekscherend een snurkend lid. En dat was ook zo, ik was eigenlijk alleen abonnee van *HeerlijkHeden*. Gelukkig werk ik nu al een dag minder in de week en ben ik ook ’s avonds meer beschikbaar.’

Warm bad

Tijdens de voorjaarsbijeenkomst in juni werd Ronald door een instemmend applaus benoemd tot voorzitter, twee dagen later stond hij op een stoel in het Pomphuis om de aanwezigen toe te spreken bij de opening van de tentoonstelling over Laimböck. ‘Dat was best even lastig. De leden zijn Jaap gewend, iemand met twaalf jaar ervaring, en dan kom ik daar ineens uit het niets als het nieuwe gezicht van de vereniging.’ Maar, zijn sprong in het diepe voelde als het belanden in een warm bad. ‘Ik ben echt verrast door de enorme betrokkenheid van de vrijwilligers. Met veel passie zijn ze voor de vereniging in touw, elk voor hun eigen commissie. En daar krijg ik dan weer energie van. Ja, ik heb het hier enorm naar mijn zin.’

Raadszaal

Het voorzitterschap van de HVHB is niet zomaar een vrijwilligersbaantje. Want of er nu bijvoorbeeld een excursie wordt gehouden, het blad *HeerlijkHeden* verschijnt, of gesproken wordt over het karakter van onze dorpen, als voorzitter wil en moet je van alles op de hoogte zijn. Dat betekent: overleggen met de ambtenaren van de gemeente, met de

RONALD HUIGEN: 'DE HVHB, DAT ZIJN WIJ SAMEN'

vrijwilligers, contacten met het archief en met erfgoedinstaties, vergaderen en zo meer. En dat kost vele uren, zowel overdag als 's avonds. Want zijn er bijvoorbeeld nieuwbouwplannen in de gemeente, of wordt een monument bedreigd, dan staat de voorzitter achter het spreekgestoelte in de raadszaal om de visie van de HVHB kenbaar te maken. 'Dat inspreken bij een commissievergadering vind ik leuk om te doen. Jaap heeft een goed contact met de gemeente opgebouwd en dat wil ik voortzetten, want het is belangrijk dat wij meedenken over zaken die ons historisch erfgoed aangaan. Ik weet zeker dat de gemeente dat waardeert.'

Met elkaar

Als voorzitter is Ronald dan wel de eindverantwoordelijke, maar hij benadrukt dat alle vrijwilligers samen de vereniging dragen. 'De HVHB, dat zijn wij samen. Als voorzitter wil ik het hele team faciliteren om goed te kunnen presteren. Het is goed om na verloop van tijd eens te evalueren. In die fase zitten we nu. Het kan misschien hier en daar wat efficiënter, want nu krijg ik zeker twintig mailtjes per dag, dat hoeft echt niet.'

De nieuw ingestelde Raad van Advies, waarvan Jaap de kwartiermaker is, vindt Ronald een waardevolle toevoeging aan

▼ *Ronald (derde van links) te midden van een deel van de vrijwilligers van de HVHB.*

▲ *Opening van de Laimböcktentoonstelling in het Pomphuis, 8 juni 2019. V.l.n.r. Louis Goulmy, Ruud Laimböck, Ronald Huigen.*

de HVHB. 'Daarin zit zoveel ervaring en kennis op het gebied van cultuurhistorie en erfgoed. Zo ondersteunen zij het beleidsplan dat wij elke vier jaar uitbrengen. Op onze beurt kunnen wij ze om advies vragen, bijvoorbeeld over de duurzaamheid van monumenten, de omgevingswet en het religieus erfgoed.'

Jongeren

Tastbaar, hoorbaar en zichtbaar, die drie woorden zijn volgens Ronald de kern van de HVHB. 'Gebouwen en bomen kunnen niet praten, wij moeten scherp zijn op de ontwikkelingen in Heemstede en Bennebroek en het voor ze opnemen. Daarnaast moeten we onze leden informeren over de historie van onze dorpen, via *HeerlijkHeden* en via de ledenbijeenkomsten. Het zou mooi zijn als ze echt betrokken zijn bij de vereniging en niet alleen abonnee van ons blad zijn.'

Net als zoveel verenigingen heeft ook de HVHB te kampen met vergrijzing onder de vrijwilligers. 'Ik zou zo graag iets willen ontwikkelen om meer jongeren voor ons te interesseren. Kan dat via bloggen, Instagram of op een andere manier? Ook dat wil ik wel eens aan de Raad van Advies voorleggen. Want het zou mooi zijn als, wanneer mijn kleinkinderen volwassen zijn, ons historisch erfgoed nog steeds door de HVHB beschermd wordt.'

Lezing, wandelexcursies en tentoonstelling

Lezing Groenendaal 'Bos en Park', woensdag 18 maart 2020

Een virtuele wandeling langs natuur- en cultuurhistorische elementen. Van het eerste historische gebruik tot modern geïntegreerd bosbeheer. Ervaar Groenendaal door de ogen van beheerder Rogier van Veldhuizen en leer het landschap lezen. Als vervolg op de lezing van 18 maart is er op donderdag 14 mei een wandelexcursie in Groenendaal samen met de beheerder. Meer informatie daarover in de volgende *HeerlijkHeden* (eind april 2020).

Aanvang	14.00 uur
Locatie	Pomphuis, Watertoren 2 (bij de Nijverheidsweg)
Kosten:	leden HVHB gratis, niet-leden € 5,- (graag vermelden of u lid bent)
Aantal deelnemers:	20 personen
Opgeven bij:	Joke Dondorp, joke@dondorp.info

Wandelexcursie Vinkenduin en Woestduin, vrijdag 3 april 2020

Vinkenduin, Woestduin en Leyduin zijn eigendom van Landschap Noord-Holland. Het huidige huis Vinkenduin - de naam verwijst naar de voormalige vinkenbaan - is gebouwd in 1919. Het terrein was vroeger jachtgebied voor de bewoners van Leyduin en gasten van andere buitenplaatsen. Op Woestduin werden vanaf 1901 paardenraces gehouden. Er was een compleet ingerichte renbaan, naar ontwerp van tuin- en landschapsarchitect Leonard Springer. Het 17de-eeuwse huis Woestduin was verbouwd tot hotel. Maar in 1909 was alles weer afgelopen, omdat de gemeente Bloemendaal het gokken op zondag verbood.

Tijdens onze wandelexcursie krijgt u informatie over de historie van Vinkenduin, Woestduin en Leyduin en kijkt u naar foto's uit vroeger tijden.

Verzamelen:	14.00 uur, parkeerplaats Leyduin, bij De Kakeleye (de wandeling duurt ongeveer 1,5 uur)
Kosten:	leden HVHB gratis, niet-leden € 5,- (graag vermelden of u lid bent)
Aantal deelnemers:	15 personen
Opgeven bij:	Gerry Weijers, evenementen@hv-hb.nl of 023 5846234

Vrijwilliger bij tentoonstelling in het Pomphuis: iets voor u?

Op 18 april opent in het Pomphuis de tentoonstelling in het kader van 75 jaar bevrijding. Om zoveel mogelijk dagen open te zijn voor het publiek hebben we uw hulp nodig als gastheer of gastvrouw. De ervaring leert dat de sfeer bij de tentoonstellingen uitstekend is en dat bezoekers vaak met interessante verhalen komen. Wat is de bedoeling? U bent een periode van 2,5 uur aanwezig in de expositieruimte samen met een ervaren vrijwilliger. Wij zoeken mensen voor zaterdag 18 en zondag 19 april, zaterdag 25 en zondag 26 april,

Bevrijdingsdag dinsdag 5 mei en Veteranendag zaterdag 20 juni. U kunt kiezen voor de ochtend van 11.00 tot 13.30 uur of de middag van 13.30 tot 16.00 uur. Meld u aan door een e-mail te sturen naar Annet Marie Thoolen (aathoolen@ziggo.nl) en vermeld uw voor- en achternaam, telefoonnummer en de datum en het dagdeel waarop u aanwezig kunt zijn. Meerdere dagdelen mag natuurlijk ook! Komen er voldoende aanmeldingen, dan zou het heel fijn zijn als we de tentoonstelling zelfs nog iets vaker kunnen openstellen.

De grenzen van Karakterbehoud

René Janus

De toevoeging *behoud* achter het woord *karakter* doet vermoeden dat de commissie Karakterbehoud het liefst een muur rond Heemstede en Bennebroek optrekt en de ophaalbruggen ophaalt. Dan weet ze zeker dat de dorpse karakters van beide gemeenten behouden blijven. De commissie kan in dat geval gaan slapen. Maar, er is geen muur en er zijn ook geen ophaalbruggen.

De ontwikkelingen in en rondom Heemstede en Bennebroek raken de laatste jaren in een stroomversnelling. Bouwplannen in Haarlem, Haarlemmermeer, maar ook in Heemstede zorgen ervoor dat juist deze commissie alle zeilen moet bijzetten om de karakters van voormalige buurtschappen en dorpskernen te bewaken.

Hoe doe je dat? Je kunt niet alle veranderingen tegenhouden. En dat hoeft ook niet. Maar de meest waardevolle en karakteristieke gebouwen of elementen van een omgeving wil je wel graag behouden zien. Dat kunnen herkenbare oude dorpskernen zijn, maar evengoed naoorlogse woningen uit de wederopbouwperiode. Het is niet voor niets dat juist in deze tijd rijk, provincie en gemeentes lijsten aanleggen van dit nieuwere erfgoed. Op die manier kunnen zij beeldbepalende elementen uit iedere periode behouden.

Waar leg je de grens? Dat is niet eenduidig vast te stellen, omdat er ook nog zo iets bestaat als: smaken verschillen. Toch zijn er enkele criteria aan te geven die een rol spelen in de beoordeling: de *historische betekenis*, de *kwaliteit*, is iets *beeldbepalend* en *uniciteit*. De commissie Karakterbehoud probeert aan de hand van de bovengenoemde uitgangspunten te werken.

Een greep uit de activiteiten waar Karakterbehoud bij betrokken is

- Het landgoed Mariënheuvel in het Groenendaalse bos, een rijksmonument, is in 2016 verkocht. De toekomstige gebruiker, Chateauform, is een Europees georiënteerde organisatie die luxe seminars aanbiedt op het gebied van onder andere management en HR.

De verbouwing van het voormalige landgoed van de zusters Augustinessen wordt uiterst zorgvuldig en met veel gevoel voor de historische waarden uitgevoerd. Mede door toedoen van de HVHB-commissie Karakterbehoud, die regelmatig op bezoek gaat, blijven waardevolle stijlkenmerken behouden. De kapel bijvoorbeeld blijft intact, er wordt niet, zoals eerder bedacht, een tussenverdieping aangebracht. De chambrettes, slaapkamertjes die zijn afgescheiden door houten schotten, krijgen een functie als lambrisering.

- Villa 't Clooster naast de oprijlaan van Hageveld is in het verleden een aantal keren verbouwd. Daarbij zijn opstallen toegevoegd die eigenlijk het aanzicht van de woning verslechterden. Een tipgever maakte zich zorgen over een nieuwe aanvraag voor een verbouwing van dit gemeentelijke monument. Na bestudering van de plannen en deskundige uitleg blijkt dat juist recht gedaan wordt aan het oorspronkelijke ontwerp.

▲ Ook de naast Mariënheuvel gelegen kapel, gebouwd in 1948-1949 en een belangrijk voorbeeld van traditioneel georiënteerde wederopbouwarchitectuur, behoort tot het rijksmonumentale complex en is dus beschermd.

► *Villa 't Clooster (Hageveld 1) is gebouwd in 1873 en is een gemeentelijk monument.*

- Het slopen van de rijksmonumenten Glipperweg 72, 70 en de daarnaast gelegen woningen zijn een voorbeeld waar Karakterbehoud het liefst de oude panden had behouden. Maar als zelfs de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed tot de conclusie komt dat een pand uit de 17de eeuw en de iets later gebouwde woningen niet te redden zijn, moet je kijken naar de best mogelijke tweede optie. Door mee te denken over wat er moet komen, hopen we dat de nieuwbouwplannen iets unieks opleveren: nieuwe woningen met gevels in dezelfde stijl als de gesloopte panden Glipperweg 72 en 70 en de bouw van een voor Heemstede uniek hofje dat past in het ensemble van het buurtschap De Glip.
- Kennemerduin, het zorgcentrum aan de Herenweg, is gebouwd in 1963 op de plaats waar het landhuis van de familie Van Lennep heeft gestaan. De zorgvraag en het zorgaanbod veranderden in de loop der jaren. Dat leidde in de jaren negentig tot vergroting van de kamers van de bewoners. De meest recente ontwikkelingen maken dat mensen langer zelfstandig blijven wonen en als dat dan echt niet meer gaat komen ze in een volledig afhankelijke positie in het zorgcentrum terecht. Zorginstelling Zorgbalans moet het huidige Kennemerduin aanpassen aan de zorgvraag van nu. Het gebouw is verouderd en wordt nog steeds verwarmd met oliestookketels. Dit gebouw verduurzamen is geen optie meer.

Karakterbehoud is betrokken bij de voorbereidingen voor nieuwbouw en maakt deel uit van de Meedenkgroep van Elan Wonen, de eigenaar van het landgoed Kennemerduin. Naast de nieuwbouw van een nieuw zorgcentrum streeft Elan Wonen ook naar de bouw van een aantal sociale huurwoningen op het terrein. In principe krijgt Kennemerduin daardoor een geïntegreerde zorg- en woonbestemming.

De Meedenkgroep heeft geen formele status in het proces, maar probeert richting te geven aan de nieuwbouw en maatschappelijk draagvlak te creëren. De insteek van de commissie Karakterbehoud is om het landschappelijke karakter van Kennemerduin, inclusief het bos rondom, zo veel mogelijk te behouden. De gemeenteraad beslist uiteindelijk hoe Kennemerduin gebouwd gaat worden.

▲ *Frans Riemers, huismeester van Kennemerduin, en Rob Huijsmans, manager vastgoed van Zorgbalans, bij de op olie gestookte ketels.*

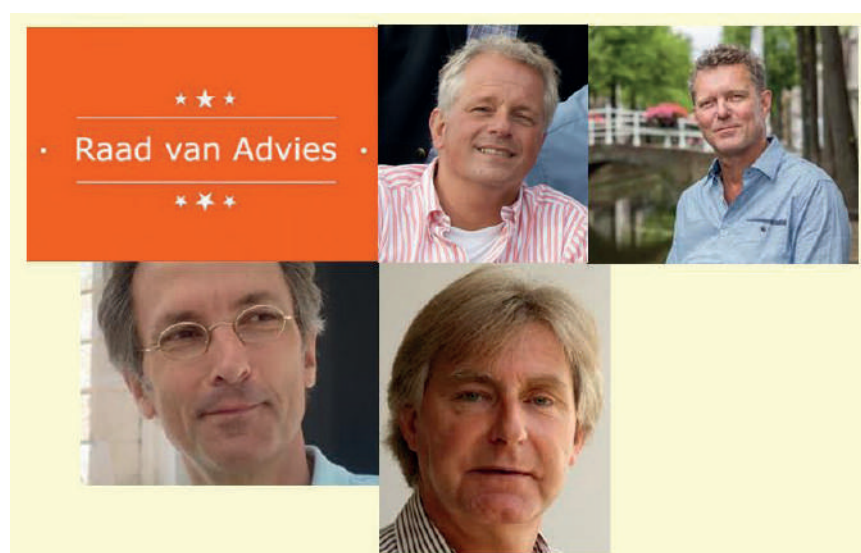
Kort verslag najaarsbijeenkomst HVHB op 7 november 2019

Op 7 november vond de najaarsbijeenkomst plaats in Het Trefpunt in Bennebroek. Er waren ruim 150 aanwezigen.

◀ *Eerste onderdeel van de avond was een video van de Hageveldleerlingen Reiner van Theinen, David de Rooij, Ko van Rootselaar en Ryan Sohrabkhan. In het kader van de maatschappelijke stage van hun school vertelden zij iets over de historie van hun woonplaats Bennebroek aan de hand van drie objecten: de St. Franciscusschool, het Oorlogsmonument en de Willinkschool (foto). De film kunt u vinden op www.hv-hb.nl.*

▶ *Penningmeester Alexander Koopman werd met algemene stemmen benoemd voor een tweede bestuurstermijn van vier jaar. Als tweede lid van de Kascommissie werd Jaap van Donge benoemd.*

◀ *De aanwezigen gingen akkoord met de instelling van een Raad van Advies. Deze bestaat uit Jaap Verschoor als voorzitter (links), en de leden Bert Liefveld (onder), Ad van der Zee (rechtsboven) en Marc de Bruijn (linksboven).*

▲ Er komen weer excursies, we gaan door met de Koffie met HeerlijkHeden. Er komt in het voorjaar een tentoonstelling naar aanleiding van 75 jaar einde Tweede Wereldoorlog. De vereniging zal ook meewerken aan een aantal activiteiten in het kader van het Adriaan Pauwjaar.

▲ Voorzitter Ronald Huigen blikte in de vorm van een vraag-en antwoordspel met de zaal vooruit op een aantal plannen van de HVHB voor 2020.

▲ Het hoofdonderwerp van de avond was een presentatie van architectuurhistoricus Wim de Wagt. Hij werkt in opdracht van de HVHB aan een inventarisatie van panden in Bennebroek en Heemstede die gebouwd zijn tussen 1850 en 1940 en geen monumentenstatus hebben. Wim vertelde over zijn bevindingen tot nu toe, waarbij hij ook inging op bijzonderheden over architecten, opdrachtgevers en historische achtergronden van sommige panden. Het volledige rapport zal in het voorjaar van 2020 klaar zijn.

▲ Na afloop waren de uitgaven van HVHB te koop en kon men bij een drankje en een hapje napraten over deze avond, waarvan door velen gebruik werd gemaakt.

2020: Adriaan Pauwjaar

In 1620 werd de schatrijke Amsterdamse koopman Adriaan Pauw heer van Heemstede en Bennebroek. Dat betekende veel voor de plek waar we nu wonen. In 2020, precies vierhonderd jaar later, vieren we dat met tal van activiteiten. Niet alleen georganiseerd door de HVHB, maar ook door veel andere partijen in Heemstede en Bennebroek.

De HVHB schenkt op de volgende manieren aandacht aan Adriaan Pauw:

- In deze *HeerlijkHeden* vanaf blz. 3 een uitgebreid **artikel over Adriaan Pauw** van de hand van Hillebrand de Lange die ook een Koffie met HeerlijkHeden zal verzorgen op 18 maart (zie blz. 10).
- In april biedt de HVHB leerlingen van klas 4 van College Hageveld weer een **maatschappelijke stage** aan. Dit keer in het teken van Pauw. Een film? Een lied? Een kort toneelstuk?
- De **voorjaarsbijeenkomst** van 4 juni heeft Adriaan Pauw als thema. Locatie: Oude Kerk, omdat Pauw deze kerk heeft laten bouwen en hier begraven ligt.
- Daarnaast zijn enkele van onze vrijwilligers bezig om **fiets- en wandeltochten** te ontwikkelen langs plekken die met Pauw te maken hebben.
- En er komt een **Adriaan Pauw pubquiz**.

In de volgende *HeerlijkHeden* meer informatie over de HVHB en Pauw.

Een aantal activiteiten, niet door de HVHB georganiseerd, maar toch erg interessant voor onze lezers:

- Op 4 februari houdt Hillebrand de Lange in WIJ De Luifel een **lezing over Adriaan Pauw**.
- Adriaan Pauw had een uitgebreide wapenverzameling, en daarom komen op 10 mei ongeveer 150 schermers van 7 tot 50 jaar uit heel Nederland naar SportPlaza Groenendaal voor het **Adriaan Pauw schermtoernooi**.
- Op 15 mei vindt in de Oude Kerk een **symposium** plaats dat in het teken staat van de betekenis van Adriaan Pauw voor de Vrede van Münster, het Europa van toen en het Europa van nu, gevolgd door een concert door harpiste en zangeres Ekaterina Levental.
- Op 16 mei is het **feest op het Wilhelminaplein**, met muziek, oude ambachten, 17de-eeuwse hapjes enz.
- Eric Coolen en Bianca van Loon stellen een **stripboek** over Adriaan Pauw samen.

Een volledig overzicht van alle activiteiten en evenementen vindt u op www.2020adriaanpauw.info. De informatie op deze site wordt continu verversd en geactualiseerd, dus neem regelmatig een kijkje om niks te missen.

NB: genoemde activiteiten en data zijn onder voorbehoud.

◀ *Adriaan Pauw en zijn echtgenote Anna van Ruytenburgh op de kerstmarkt in Heemstede, 15 december 2019.*

Annie Klotsprijs uitgereikt

Op 10 december werd de Annie Klots Emancipatieprijs uitgereikt. Dit gebeurde op de Voorweg-school, waar Annie Klots, het vroege voorbeeld van emancipatie naar wie de prijs vernoemd is, van 1912 tot 1928 werkte als onderwijzeres. Marc de Bruijn van de HVHB hield een presentatie waarin hij inging op het leven van Annie Klots, die als gehuwde onderwijzeres bleef werken – tegen de wens van de christelijke fracties in de gemeenteraad in. Dat de prijs vernoemd is naar Annie Klots was ook een suggestie van de HVHB.

Uit vier kandidaten koos de jury Willemien Ruygrok. Zij won de prijs voor haar langdurige inzet voor de positie van vrouwen. Al van jongs af aan is ze actief in feministische bewegingen en ze heeft op dit gebied veel betekend. Willemien kreeg een broche gemaakt door de Heemsteedse kunstenaar Rosita van Wingerden. Deze werd overhandigd door raadslid Romée Pameijer. Zij kwam in het kader van het 100-jarig vrouwenkiesrecht met de motie die leidde tot de eenmalige emancipatieprijs.

▲ Marc de Bruijn van de HVHB gaat in op het leven van Annie Klots.

▲ Genomineerden, initiatiefnemer en jury met in het midden met oorkonde winnaar Willemien Ruygrok en helemaal rechts burgemeester Astrid Nienhuis.

Meer lezen over Annie Klots

Marc de Bruijn, 'Annie Klots: een bijzondere juf met een bijzonder grafmonument', in: *HeerlijkHeden* 164, 2015 (www.hv-hb.nl/topic-365). De lezing van Marc de Bruijn bij de uitreiking van de prijs staat op www.hv-hb.nl als bijlage bij *HeerlijkHeden* 183.

Rozenburgh

In het artikel 'De Rozenburgh: van kroeg via serviceflat tot appartementencomplex' (*HeerlijkHeden* 181, zomer 2019) zijn twee dingen onduidelijk geformuleerd, de leeftijdsgrens en het aantal garages. De Rozenburgh was oorspronkelijk bedoeld als serviceflat

voor senioren en hanteerde een aanmerkelijk hogere minimumleeftijd, die later verlaagd is tot 45 jaar. Het vermelde aantal garages (24) komt van het bouwplan uit 1971. Inmiddels zijn er in totaal 37 garages.

Illustratieverantwoording

Adriaan Pauw, de beroemdste forens van Heemstede

Blz. 3: Rijksmuseum, Amsterdam
Blz. 4: collectie Collage, The London Picture Archive
Blz. 5: Noord-Hollands Archief
Blz. 6 (boven): <https://nl.wikipedia.org>
Blz. 6 (onder): Westfälisches Landesmuseum für Kunst und Kulturgeschichte Münster, tentoongesteld in het Stadtmuseum
Blz. 8 (boven): <https://books.google.nl>
Blz. 8 (onder): Museum de Zwarte Tulp, Lisse
Blz. 9: foto Theo Out
Blz. 10: www.wikidata.org, collectie Nationalmuseum Zweden

Is de Bennebroekse hofstede Nollenburg geheel verdwenen?

Blz. 11, 12 (boven): Archief van Hoogheemraadschap Rijnland; detail uit kaart A-1400
Blz. 12 (onder), 13: Noord Hollands Archief
Blz. 14: collectie Kees van der Aar
Blz. 15: foto Martin Bunnik

Ijsverkoop naast de Naald bij de Manpadslaan

Blz. 16: Galerie Nieuw Schoten, Haarlem
Blz. 17 (boven en rechtsonder): Noord-Hollands Archief
Blz. 17 (linksonder): <https://nha.courant.nu>

Illustrator en tekenaar Jan Wiegman (1884 -1963)

Blz. 18, 23: <https://ilibrarianawordpress.com>
Blz. 19: www.boekwinkeltjes.nl
Blz. 20 (boven), 21 (onder), 24 (onder): Noord-Hollands Archief
Blz. 20 (onder): Geheugen van Nederland
Blz. 21 (boven): overgenomen uit 'Rijmpjes bij zwartjes' (1916, teksten A. Abramsz)
Blz. 22 (boven): overgenomen uit Michaela J. Bijlsma, Eric J. Coolen, Joost Mulder, *Drostemannetje terug in Haarlem?, Kijk, lees en spelboek*
Blz. 22 (onder): Museum Rotterdam
Blz. 24 (boven): collectie HVHB

Het verdwenen steegje aan de Heemstedse Kerklaan

Blz. 25-26: collectie Ben Weijers

Opgezonden naar Veenhuizen

Blz. 27: Noord-Hollands Archief
Blz. 29: Programmabureau Koloniën van Weldadigheid, Provincie Drenthe
Blz. 30: Rijksmuseum, Amsterdam
Blz. 31: Noord-Hollands Archief, T.3868, inv. 190.
Blz. 32 (boven): Geheugen van Nederland
Blz. 32 (onder): Mike Bink Fotografie

Indianen in Bennebroek

Blz. 34, 35, 37 (boven): uit *Sjors van de Rebellenclub*, nr. 32, 1967
Blz. 36 (boven): Geheugen van Nederland
Blz. 36 (onder): Noord-Hollands-Archief
Blz. 37 (onder): <https://leiden.courant.nu>

Julien Wolbers: voorvechter voor afschaffing slavernij kwam uit Heemstede

Blz. 38: foto Theo Out
Blz. 39 (boven): <https://ilibrarianawordpress.com>
Blz. 39 (onder): uit John Gabriel Stedman, *Reize naar Surinamen*, Universiteit van Amsterdam, www.geheugenvannederland.nl
Blz. 40 (links): J. Wolbers, *De slavernij in Suriname...*, Universitaire Bibliotheken Leiden, PORTEF 260: 21.
Blz. 40 (rechts), 41: www.geheugenvannederland.nl
Blz. 42: www.delpher.nl

Ronald Huigen: 'De HVHB, dat zijn wij samen'

Blz. 43: foto Ellen Toledo
Blz. 44 (boven): foto Marloes van Buuren
Blz. 44 (onder): collectie HVHB

Van het bestuur

Blz. 46, 47 (boven), 48 (boven), 49 (linksboven): foto's Theo Out
Blz. 47 (onder): foto René Janus
Blz. 48 (midden en onder): Powerpoint najaarsbijeenkomst
Blz. 49 (rechtsboven en onder): foto's Harry Opheikens
Blz. 50 (boven): Stichting Adriaan Pauw
Blz. 50 (onder): foto Robin van de Poll
Blz. 51: foto's Ellen Toledo

Nieuw als lid/abonnee

Bennebroek

Dhr. D. Nederveen
Dhr. T. van Wezenbeek

Haarlem

Dhr. W. Smid

Heemstede

Mw. A. de Beer-Rood
Mw. T.H. Dirken-Alexander
F.P. Elders
Dhr. J. Elsenbroek
Mw. M. Heemskerck
Mw. J.N. Hoekman
Mw. T.M. Jansen-Brouwer
Dhr. C.H. Jong

Dhr. P. Kuijf
Mw. E.M.L. van Lent-Schulte
Mw. A. Luttmer
Mw. F.W.M. von Meijenfeldt
Dhr. J.J. Nagtegaal
Dhr. M. Oomen
Dhr. H.B. van Perlstein
Dhr. J.J. de Poel
Dhr. G.J. Roosma
Dhr. P. Serier
Dhr. L. Standaert
Mw. M.G. Post-van der Steen
Mw. E. van Well-Wieringa
Mw. H. v.d. Wouw
Mw. A.H. van Wijk

Hillegom

Mw. C.A.M. de Boer
J.A. Kramer

Honselersdijk

Mw. M. Holdorp

Limmen

Dhr. H.J.F. Bosman

Spaarndam

Dhr. P. Duindam
M.A.M. Huijboom

Vijfhuizen

Dhr. W. Christiaanse

Woerden

Mw. R. Beelen

PRINT EN OFFICE

**Niet geldig in combinatie met andere kortingen of acties.
Niet geldig op postzaken.*

Op vertoon van deze advertentie
15% korting!
op ons gehele assortiment

• printen en kopiëren • drukwerk • office supplies • cartridges • papier • signing

Binnenweg 68 • Heemstede • tel 023-5290138 • info@bbprintoffice.nl • www@bbprintoffice.nl • twitter: @bbprintoffice

Binnenweg 138
2101 JP Heemstede
023 528 24 72
info@boekhandelblokker.nl
www.boekhandelblokker.nl

boekhandelblokker

home
stede
interieur | accessoires

Homestede | Raadhuisstraat 86-88, 2101 HJ, Heemstede | www.homestede.nl | info@homestede.nl | 023-7520060

Activiteiten van de HVHB in 2020

- 18 maart** Lezing Groenendaal 'Bos en Park' (Pomphuis)
- 25 maart** Koffie met Heerlijkheden, Adriaan Pauw (Hillebrand de Lange, Pomphuis)
- 3 april** Wandelexcursie Vinkenduin-Woestduin
- 18 april** Opening tentoonstelling 75 jaar na Tweede Wereldoorlog (Pomphuis)
In ieder geval te zien op 18/19 april, 25/26 april, 5 mei en 20 juni, 11-16.00 u
- april** Maatschappelijke stage Hageveld (thema Adriaan Pauw)
- mei** Koffie met HeerlijkHeden
- 14 mei** Wandelexcursie Groenendaalse bos
- 4 juni** Voorjaarsbijeenkomst HVHB, thema Adriaan Pauw (Oude Kerk, Heemstede)
- juli** Wandeling en bezoek Bakenesserkerk (Haarlem)
- augustus** Wandeling met Gilde Haarlem
- oktober** Lezing, nader te bepalen
- 12 november** Najaarsbijeenkomst (Trefpunt, Bennebroek)

Zie ook www.hv-hb.nl > Actueel > Jaarprogramma 2020
Alle data en activiteiten zijn onder voorbehoud.

Stichting Adriaan Pauw in samenwerking met de HVHB

Op blz. 50 van dit nummer vindt u de geplande activiteiten in het kader van het Adriaan Pauwjaar, deels georganiseerd samen met de HVHB. Zie ook www.2020adriaanpauw.info.

HeerlijkHeden is het kwartaalblad van de
Historische Vereniging Heemstede-Bennebroek

www.hv-hb.nl